

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
СУЧАСНОЇ НАУКИ»**
(16-17 травня 2014 року)

УДК 00(063)
ББК 94я43
А 43

Актуальні питання сучасної науки. Матеріали
А 43 міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ,
16-17 травня 2014 року). – Херсон : Видавничий дім
«Гельветика», 2014. – 124 с.

ISBN 978-617-7041-67-8

У збірнику представлені матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання сучасної науки». Розглядаються загальні питання теорії та історії соціальних комунікацій, географічних та філософських наук, історичних досліджень, архітектури та мистецтвознавства.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, а також для широкого кола читачів.

УДК 00(063)
ББК 94я43

ЗМІСТ

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Дем'янова Н.О. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЕТНОСТИЛІСТИЧНОЇ ЛІНІЇ В ЖИВОПИСІ УКРАЇНИ	5
Костюк Д.В. ЛАНДШАФТНО-ПАРКОВА СТИЛІСТИКА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ XVIII-XIX ст.....	12
Майгур Т.В. ДЕКОРАТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ КОВАНОЇ ОРНАМЕНТИКИ ОГОРОЖ НА КАМ'ЯНЕЧИНІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ	17
Триколенко С.Т. ПОСТАНОВКИ ВИСТАВ ЗА ТВОРАМИ ЕРІКА-ЕММАНУЕЛЯ ШМІДТА В ТЕАТРАХ КИЄВА	23

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Давва В.В. РАДЯНСЬКА ІДЕОЛОГІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ 1917-1920 РОКІВ: СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ	30
Дробот М.В. ДО ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ НІМЕЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ (1941-1944 рр.): ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	37
Каленська А.В. 25 ТИРАСПОЛЬСЬКИЙ ПРИКОРДОННИЙ ЗАГІН: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС	45
Кислинська С.А. ПОЛІТИКА КЕРІВНИЦТВА ТОТАЛІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПРОЦЕСУ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ	51
Магурчак А.М. ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЦЕНТРУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У 1920-их рр. XX ст. У СВІТЛІ ЛИСТУВАННЯ АНДРІЯ ЖУКА І РОМАНА ПЕРФЕЦЬКОГО	55
Скородумов Д.С. ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНИХ І ПРАВОВИХ ФАКУЛЬТЕТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ В 1991 – 2002 рр.....	60

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Бут В.М. ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІСТИЧНО ЗАНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ У МОВІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ.....	65
Грисюк В.П. ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ДРУКОВАНОГО МЕДІАПРОЕКТУ	72
Дроздова О.В. ЕЛЕКТРОННА КАНЦЕЛЯРІЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ.....	77
Олійник К.І., Лютко Н.В. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	82
Олійник Г.Я. ГЕНЕЗА МІФОЛОГЕМИ В РАДЯНСЬКОМУ ТОТАЛІТАРНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ЗМІНИ ТРАКТУВАНЬ ІСТОРИЧНОЇ ПОСТАТІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО)	88
Рабчун І.В. ЕВОЛЮЦІЯ КАРТИ ЯК РІЗНОВИДУ ДОКУМЕНТА: ВІД ВИТОКІВ ДО НОВОГО ЧАСУ	94
Спрінсян В.Г. ДОКУМЕНТООБІГ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТА: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ	101

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Веселова О.А., Макаренко В.В. ЕРОЗІЙНО НЕБЕЗПЕЧНІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	106
---	-----

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Антіфєєва Х.О. ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ВИРІШЕННІ ПИТАННЯ ПОДОЛАННЯ АГРЕСІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ.....	113
Казаков М.А. О ПРОБЛЕМЕ КЛАССИФИКАЦИИ ПРЕВРАЩЕННЫХ ФОРМ НАУКИ	116

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Дем'янова Н.О.

аспірант,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЕТНОСТИЛІСТИЧНОЇ ЛІНІЇ В ЖИВОПИСІ УКРАЇНИ

Кожен історичний період, пройдений Україною, із його особливостями, відбився на розвитку вітчизняного образотворчого мистецтва загалом та етно-живопису зокрема. Етностилістична лінія у малярстві України передає динаміку піднесення та спаду, взаємності від різноманітних історичних, політичних, культурних та інших чинників.

Трипільська культура є тією первинною основою, на яку нашаровувалася уся послідуєча культура України. Мистецтво Трипілля взято за відправну точку тому, що саме в тут сформовано первісну художньо-символічну систему, перший архаїчний стиль, що визначив шлях українського малярства. Протягом тисячоліть художники періодично звертаються до трипільської образотворчості, розкриваючи автентичні корені художньої прамови.

Наступною ланкою в розвитку мистецтва на теренах України була скіфо-сарматська культура, де активно поширюється знаменитий скіфський звіриний стиль, що згодом еволюціонує в бік стилізації, орнаментальності й

декоративізму [3]. Г. Логвин писав, що «барвіста поліхромія, яскрава виразність, гострота бачення залишили глибокий слід у мистецтві наступних поколінь, і в пізніші епохи вони виринуть знов на поверхню з-під шару християнського мистецтва, засяють в емалях та плетінчастих, тератологічних орнаментах мистецтва XII-XIV ст.» [3].

Спадкоємцями скіфо-сарматських мистецьких традицій стали східнослов'янські племена. Язичницькі символи ми й досі зустрічаємо на українських писанках, вишивках, розписах та в творах сучасного образотворчого мистецтва. Навіть при обмеженій кількості археологічних знахідок можна зробити висновок, що язичницьке мистецтво відрізнялося лаконізмом, магічним символізмом та простотою зображень. У зовнішньому вигляді скульптурних артефактів поганського пантеону ми зустрічаємо універсальні та локальні символи. А образи язичницьких божеств знаходять нове втілення та нову інтерпретацію у живописі на хвилі повернення до культурних та духовних джерел і поширення неоязичництва.

Після Хрещення Русі найпоширенішим жанром монументального та станкового живопису стає іконопис. Іконний образ поступово розвивався від реалістичного зображення до стилізованого у пошуках способу втілення трансцедентного божества на площині. Митцям середньовіччя імponує художнє рішення візантійської ікони. Однак, на відміну від візантійського піднесено-відстороненого образу, в місцеві зображення вносяться такі художні елементи, що підсилюють психологічне сприйняття та духовне переживання. Риси обличчя, не дивлячись на стилізацію та деформацію, набувають етнічних антропологічних ознак.

Мистецтво XV ст. продовжує використовувати складну релігійну символіку та канонічність образів. Однак, поступово у ньому розвиваються гуманістичні погляди на людину – в іконопис проникають ренесансні ідеали. У напіваабстрактний іконний образ знову повертаються реалістичні риси. В той же час активно розвивається портретний живопис, який еволюціонував від іконописної манери зображення до реалістичної. Іконопис набуває світських рис, в той час, як світський живопис іще використовує стилістичні традиції релігійного малярства. Перші портрети та іконопис зберігають іще багато спільного в стилістиці та техніці письма. Варто згадати, що значну роль відігравала народна ікона. Художники вдало синтезували візантійські канони й західноєвропейські тенденції з народною, дещо наївною, манерою зображення, що вносило в іконопис та портрет унікальну етнічну специфіку.

Бароковий стиль іконопису та портрету, який поширюється до кінця XVIII століття, набуває пишних яскравих форм. Завершується процес взаємної інтеграції й синтезу іконопису та портрету. Вдосконалюється так званий тип ікони-портрету, який з'явився ще в середньовіччі та набув свого розквіту в барочну добу [5]. Середньовічний за формою твір має виразні барокові характеристики за особливостями художньої мови та засобами побудови образу. Іконопис залишається провідним жанром, однак уподібнюється до світського портрета. В портретах художники все ще використовують засоби монументального живопису. Зображення іще нагадує фреску або ікону.

На ґрунті синтезу місцевої традиції та запозичень із західноєвропейського мистецтва утверджується

оригінальний стиль образотворчого письма, який містить елементи східнохристиянського іконопису та західного реалізму, що зближує до певної межі ікону та портрет, однак не ототожнює їх [1]. У XVII – XVIII ст. розвиваються культовий і світський портрети. Ктиторський та донаторський портрет – один із перших портретних типів, який отримав самостійне від ікони зображення. Манера виконання полотен в більшості випадків – парсунне письмо, де портретований нагадує святого. Паралельно з портретом та іконою розвивається унікальний жанр народної картини.

В XIX столітті провідним стильовим напрямом у мистецтві став класицизм. Вітчизняні художники-класицисти та передвижники по-своєму талановито інтерпретували в своїх полотнах українську етніку. Їх картини передають етно-національний колорит, місцеву стихію, історичну атмосферу, дух народу на засадах реалізму та мають індивідуальний стиль. Велика кількість картин є цінними шедеврами, однак вони містять нульовий градус стилізації, яка є характерною для етностилістичних спрямувань.

Зацікавленість національною мистецькою спадщиною актуалізується в мистецтві авангарду. На рубежі XIX-XX століть середньовічні та народні традиції стали одними з основних художніх джерел для втілення національної теми в різних видах мистецтва, в тому числі і в образотворчому. В цей час в журналі «Мир искусства» вперше була піднята проблема національного стилю в мистецтві. Для межі XIX – XX століття та початку XX століття характерним є загострення проблеми національної самоідентифікації та стихійне формування концепції «українського стилю» на

території етнічних українських земель [7, с. 64]. У 1920-х роках М. Бойчук започаткував «Другий український ренесанс» [6]. Досліджуючи художньо-естетичні засади українського художнього авангарду, Н. Канішина у дисертації зазначає, що він сформувався як процес поступового синтезу передових ідей західноєвропейської естетики з елементами національної культури. «...з часом у роботах вітчизняних майстрів все частіше і яскравіше виявляються риси власне національної художньої культури, які сягають коренями ще в прадавній українській примітив, народний іконопис, духовну культуру епохи бароко [2]. Однак на початку 1930-х років формально-стильові пошуки національного стилю розглядалися як політично небезпечні, що, врешті, призвело до морального та фізичного винищення художників етностилістичної лінії. І лише через тридцять років живопис національного спрямування відроджується в творчості покоління шестидесятників.

У період постмодернізму в мистецтві особливо позначається потяг митців до архаїки, міфу, фольклору. Для цієї епохи характерні, як ніколи раніше, обігрування мистецтва минулого, цитатність, стилізація. Митці повертаються до забороненої творчості авангардистів 10-30-х років ХХ століття. Українське мистецтво переживає нову хвилю неофольклоризму. В умовах «хрущовської відлиги» вперше після паузи, викликані сталінськими репресіями, відроджується звернення до глибинних коренів національної культури [4]. Покоління шестидесятників з новою силою вдаються до етностилістичних пошуків у малярстві. Однак, у 70-ті роки відновлюється хвиля репресій. Художники знову звинувачуються у антирадянщині, формалізмі, націоналізмі.

І лише в часи Незалежності в Україні стало можливим цілісне дослідження історії українського мистецтва, адже до цього часу відбувалося, за словами Т. Кара-Васильєвої, «маніакальне вишукування і викорінення націоналізму» та унеможлиблювало адекватне студіювання національного культурно-мистецького процесу [7]. ХХ століття загалом виявилось найбільш драматичним для розвитку української образотворчості.

Кінець ХХ та початок ХХІ століття відзначаються хвилею активізації синтезуючих та диференціюючих початків етно-культури. І в цьому своєрідному симбіозі кожен народ покликаний зберегти власне етнічне обличчя. В мистецтвознавчій вітчизняній та зарубіжній літературі все частіше зустрічаються терміни «неоміфологізм», «неовізантизм», «необароко», «неонаїв», «неопримітив», «неофольклоризм», «етнофутуризм», «етноархаїка», «археарт», «археархаїка» тощо. Помітно, що постійними складовими цих назв є частки «етно-», «нео-» та «архе-». Відомо, що більшість із цих термінів не мають іще енциклопедично зафіксованого значення, однак художники та мистецтвознавці оперують ними для визначення етностилістичної лінії в образотворчому мистецтві.

Список використаних джерел:

1. Александрович В. С. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2005. – 672 с.: іл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/index.php?termin=Ikony> ІКОНИ

2. Канішина Н. М. Художньо-естетичні засади українського авангардного мистецтва першої третини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 09.00.08 –

«Естетика» / Н. М. Канішина – К., 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.lib.ua-ru.net/inode/9259.html>

3. Логвин Г. Н. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки / Логвин Г. Н. – К.: «Мистецтво», 1968. – 464 с. – іл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://alyoshin.ru/Files/publika/logvin/logvin_ukr_01.html

4. Соколюк Л.Д. Проблема національного стилю в українському мистецтві першої третини ХХ століття (специфіка еволюції). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://librar.org.ua/sections_load.php?s=art&id=774

5. Суховарова-Жорнова О. Історичні постаті в українському іконописі та церковних портретах XVII – XVIII ст. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – [/http://www.history.org.ua/JournALL/sid/12/2/12.pdf](http://www.history.org.ua/JournALL/sid/12/2/12.pdf)

6. Федорук О. Перетин Знаку. Вибрані мистецтвознавчі статті / О. Федорук – К.: видавн. Дім А+С. – Книга 1. – 2006. – С. 260. – С. 111-117.

7. Історія українського мистецтва: У 5-и т. / НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. Ред.. Г. Скрипник, наук. ред.. Т. Кара-Васильєва. – К.- 2007. – Т. 5: Мистецтво ХХ століття. – 1048 с.: іл.

Костюк Д.В.

*кандидат мистецтвознавства, асистент,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

ЛАНДШАФТНО-ПАРКОВА СТИЛІСТИКА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ XVIII-XIX ст.

Палацово-паркові ансамблі XVIII-XIX століть становлять інтерес як твори садово-паркового мистецтва і як історичні об'єкти, пов'язані з визначними подіями в історії регіону, з життям відомих людей, і як взірці характерної архітектури відповідного періоду. Вони займають значне місце в культурній спадщині України не лише за чисельністю та масштабами будівництва, а й за реалізованими в них стилістично-композиційними рисами.

В другій половині XVIII та перша половина XIX століття був періодом бурхливого маєтково-паркового зодчества в Україні, коли навколо палаців закладаються не меншої мистецької вартості парки [1, с. 260].

Створення ландшафтно-паркових ансамблів набуває масштабних обертів, розробляються об'ємно-планувальні прийоми, які були покладені в основу подальшого розвитку паркового мистецтва, особливість якого полягала не тільки в тому, що парки розташовувались на великих територіях, в найбільш мальовничих місцях природи, але й відзначалися показовою парадністю. Це час, коли в архітектурі відбувається відхід від бурхливих напружених форм стилю пізнього бароко і поворот до класицизму [1, с. 262]. Розвиток маєткової класицистичної архітектури супроводжується

теоретичними розробками і художньою практикою влаштування пейзажних парків.

Складність архітектурно-ландшафтної структури і різноманітність найбільш суттєвих ознак парків обумовлює необхідність їх класифікації на типи. За функціональним призначенням парки поділяють на багатофункціональні і стилізовані, різновидність яких – тематичні парки. Причина для поділу парків на типи за ландшафтними ознаками – розрізнення ландшафту території. І, нарешті, парки поділяють за художніми, образними ознаками, плануванням території і композиції насадження та стилю.

Перші парки на Хмельниччині створювалися з регулярним плануванням, іноді їх називають «французькими», оскільки саме у Франції було створено найбільш довершені парки такого типу. Характер побудови садово-парового ландшафту регулярного типу – геометричність малюнку, форми елементів планування та їх симетричне розташування (алей, доріжок, партерів, квітників, водойм, терас, дерев, кущів) – підкоряється композиції архітектурного ансамблю, в склад якого він входить. В чіткій геометрії витримано також поділ на відкриті і закриті простори [6]. Таким був парк в Антонінах, який славився алеями лип, кленів, квітковими клумбами; з чітко розпланованими дорогами і стежками, а також каналами і купальнями [2, с. 45].

На зміну французьким паркам прийшли парки з ландшафтним плануванням, їх ще називають «англійськими». Часто два типи планування поєднувалися [1, с. 260].

Пейзажний парк був винайдений в Англії між 1710 та 1730 роками філософами, письменниками, знавцями

мистецтв, а не архітекторами і садівниками. Це був парк англійського лібералізму – Англія в цей період стає ліберальною [1].

Вперше ідеї англійського пейзажного парку потрапляють до Польщі, а відтак на Волинь і Поділля після написання в 1774 році книги Августом Мошинським. Праця Мошинського зроблена на основі французького видання 1771 року – популярної книги Томаса Уетлі про пейзажні парки. Мошинський зумів пристосувати англійський текст до польських особливостей і тим визначити зразок польського варіанта англійського парку. Він розпочав свою працю з розгляду конкретних польських паркових рішень. Між іншим, пише, що околиці Варшави не прийнятні для розбивки пейзажних парків, оскільки місцевість рівнинна й одноманітна. Можливо, це стало вирішальним у створенні парків паркобудівничим Діонісієм Мак Клером, який обрав для своєї діяльності краєвиди Волині й Поділля, що сприяли улаштуванню парків в англійському стилі. Праця Мошинського не була надрукована, але її рекомендації знайшли розповсюдження в іншій формі. [3, с. 245-246].

У розвитку паркового мистецтва ХІХ століття велику роль відіграла випущена 1805 року книга Чарторийської «Різні думки про способи улаштування парків». Подібно до Мошинського, Чарторийська рекомендувала при розбивці пейзажного парку враховувати місцеві особливості пейзажу та флори. Наприклад, у себе Чарторийська зберегла старі липові алеї. В своїй книзі вона, між іншим, пише: «Висаджуючи дерева, належить наслідувати природу, доглядати гаї з любов'ю, поміж ними прокласти стежки гарні – одну до села, другу до гостинця, іншу на луки, іншу на красиві краєвиди, чи до ближніх лісків. З того всього

складається наймиліший, найприємніший парк. Відкрити до огляду чудові краєвиди, приховати границі парку – це ті чарівності, через які парк збільшиться, посвіжіє, відновиться і завше віддячить власникові» [4, с. 109].

На початку ХІХ століття в моду ввійшли романтичні пейзажні парки, що зайняли в культурному житті одне із перших місць, тісно узгоджуючись з мистецтвом поезії. Настрій, роздуми, почуття – головне в романтичних пейзажних парках. Спів птахів, запах квітів і трав, дзюрчання водоспадів – ця музика пейзажних парків підсилювала відчуття. Романтичному парку притаманні штучно створені руїни, таємничі гроти, закладення атмосфери несподіваності, що надихала людей на заняття віршуванням, розкриття власних талантів.

Активно включаються до парків античні, середньовічні й орієнтальні мотиви: руїни храмів, колонади, арки, розбиті колони, вази, скульптури, китайські альтанки, павільйони у вигляді пагод (як у Самчиках, Бабшині), містки, турецькі мінарети, голландські будиночки, вежі (як у Маліївцях, Ладигах), будиночки садівників (як у Макові), корчми тощо. Широко проектуються в парках теплиці, оранжереї, пташники.

На початку ХІХ століття поширюється завершальна стадія класицизму – ампір. В цей час створюються парки в Ладигах (1801), Самчиках (1801), Макові (1830), Кривині (1793-1800), Чорному Острові (1799, 1831), Ілляшівці (1801-1810), Михайлівці, Маліївцях, Полонному та ін. [5, с. 14].

Не дивлячись на втрати, маєткові парки, як і палацово-паркові ансамблі все ж вражають красою там, де вони збереглися: їх висока естетична, історична, культурологічна цінність повинна вивчатись й оберігатись. Збереження їх

планувальної системи, архітектурних об'єктів, деревних насаджень є одним із основних завдань при використанні високих зразків садово-паркового мистецтва XVIII-XIX століть і пристосуванні їх до сучасних потреб.

Отже, більшість парків Хмельниччини створено в другій половині XVIII – на початку XIX століть і в, основному, це романтичні пейзажні парки: у Великій Бубнівці, Адамполі, Буйволівцях, Березному, Білецькому, Вінківцях, Волоськові, Говорах, Грицеві, Гусятині, Заваллі, Івахнівцях, Кривині, Лісоводах, Маліївцях, Новоселиці та ін. Величезна роль у їх створенні належить місцевим архітекторам, ученим, садоводам, імена яких, на жаль, майже не збереглися. Безпосередню участь у будівництві брали і кращі з російських архітекторів.

Щодо художньо-стилістичних особливостей палацово-паркових об'єктів Хмельницької області, то в палацовій архітектурі краю панував класицистичний напрям, а в парковому мистецтві – нерегулярний («пейзажний») тип парку. Сентиментальна, романтична течія (пейзажний парк), звернена до природи, почуттів, розвивалася одночасно з раціональною течією (класицистичний палац). Раціоналізм і сентименталізм були взаємодоповнюваними течіями епохи Просвітництва. Класицистичний палац і пейзажний парк в палацово-парковому мистецтві досліджуваного краю складають єдине ціле і їх можна вважати різними складовими одного мистецького явища.

Список використаних джерел:

1. Лихачев Д. С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д. С. Лихачев. – Изд. 2. – СПб., 1991. – 371 с.

2. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. – Województwo Podolskie / R. Aftanazy. – Wrocław: Ossolineum, 1996. – 447 s.

3. Лорентц С. Классицизм в Польше / С. Лорентц, А. Роттермунд. – Варшава : Аркады, 1984. – 367 с. – Библиогр. : с. 245-246. – 5000 пр.

4. Пажимський В. Маєтки Хмельниччини XVIII-XIX ст.ст. / В. Пажимський. – Самчики – Хмельницький, 2006. – 158 с.

5. Пажимський О. Проектування відтворення структури паркових пейзажів (об'ємно-просторових ландшафтних композицій) Самчиківського парку Державного історико-культурного заповідника «Самчики» у 2004-2010 роках / О. Пажимський // Маєток : науково-краєзнавчий збірник. – Самчики, 2007. – Вип. 1. – С. 14-25.

6. Крикун М. Кордони воєводств у світлі джерел / М. Крикун // Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. – К., 1993. – С. 40-46.

Майгур Т.В.

здобувач, асистент,

Кам'янець-Подільський національний університет

імені Івана Огієнка

**ДЕКОРАТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ КОВАНОЇ
ОРНАМЕНТИКИ ОГОРОЖ НА КАМ'ЯНЕЧЧИНІ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

Важливим завданням сьогодення є збереження архітектурних пам'яток в автентичному вигляді. Проте, формування цілісного уявлення про архітектурний об'єкт

того чи іншого періоду буде не повним без вивчення металевих архітектурних форм, що виражені у брамах, огорожах, балконних решітках, сходових маршах, парапетах, піддашках тощо.

Історія художнього ковальства в цілому як галузі творчості з огляду його розвитку в Україні викладена в працях П. Жолтовського, С. Боньковської [2], І. Голода. Окремі дослідження присвячені питанням побутування художнього металу в архітектурі сер. ХІХ – поч. ХХ ст., зокрема, роботи В. Єсієвича, Ю. Бірюлева, В. Могилевського, М. Даниловича, С. Папєвської [4], доповнюють загальну картину стану галузі в різних регіонах України означеного періоду, але не більше того.

Певну інформацію про умови розвитку художнього ковальства на професійній основі у Кам'янці-Подільському, напрямки творчих пошуків кін. ХІХ – поч. ХХ ст. можна почерпнути у дослідженнях С. Вініковецького та В. Воловика, А. Гуменюка, О. Задорожнюка.

Проте цінними для досліджень є не лише розвиток цехового виробництва та діяльність окремих майстрів, але й спроба співставити розвиток ковальського мистецтва Поділля з іншими регіонами України, визначити відображення мистецьких стилів, зокрема, готики, ренесансу, маньєризму, бароко, рококо, класицизму.

Мета даної статті – охарактеризувати стилістичні особливості металопластики архітектурного середовища Кам'янця-Подільського кін. ХІХ – поч. ХХ ст., визначити композиційні прийоми та домінуючі мотиви орнаментики кованих огорож.

Серед значної архітектурної спадщини Кам'янця-Подільського помітне місце займають ковані вироби у

пам'ятках кін. XIX – поч. XX ст. Більшість таких зразків розташовується в східній частині міста, яка забудовувалася в II пол. XIX ст. на основі проектних «геометричних» планів 1845 і 1861 рр. [4, с. 20].

Історико-архітектурна цінність забудови Кам'янця-Подільського кін. XIX – поч. XX ст. визначається типовістю і цільністю планування [4, с. 21]. Особливе значення для формування архітектурного вигляду масової забудови міста відіграли гравіровані альбоми типових проектів житлових споруд «Собрания фасадов Его Императорским Величеством высочайше апробированных для частных строений в городах Российской империи».

Прикладом масової забудови міста є одноповерхові будинки по вулицях Л. Українки та І. Огієнка, вхід до яких розміщується не в центрі, а з боку на одному з флангів, що зумовлювало розташування парадних кімнат з боку вулиці. Вхід оформлявся двоколонним портиком-ганком, який підтримувався металевим мереживом кронштейнів. Біля будинку, збоку ганку, знаходився в'їзд на подвір'я з металевою або ж дерев'яною брамою.

Кінець XIX – поч. XX ст. – особливий період у розвитку художнього ковальства. В цей час поряд із структурною символікою стилю модерн з'являється велика кількість кованих елементів, притаманних еkleктичному напрямку в архітектурі – ренесансні, барокові, неоготичні решітки, віконні ґрати, консолі ліхтарів, брами, флюгери та інші вироби, що виконувались під впливом мистецтва відповідних епох та народних традицій.

Ковальство еkleктизму поєднувало у собі елементи різних часів та змішання стилів. До того ж, і в техніку ремесла проникли нові досягнення: замість зварювання

використовували пайку, товсті прутки з'єднували грубою клепою, декоративні елементи не відковували, а просто вирізували із бляхи, що відповідала по товщині, гравіювали по поверхні і припаювали [1, с. 115].

Для металевих кованих огорож Кам'яниччини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. характерні мотиви решіток у стилі класицизму, композиція яких складалася з монотонного повтору декоративних елементів, що підкреслюють лаконічність, симетрію, метричний ритм композиції. Поряд з чіткими сітчастими елементами часто зустрічається мотив «волюти». Наприклад, таке поєднання характерне для огорож церкви Пресвятої Богородиці та вірменського житлового будинку, а також збереженої брами по вул. Шмідта, 13. В усіх представлених пам'ятках елементи «волют» завжди знаходяться у місцях кріплення до вертикальних стрижнів, що обмежують конструкцію секції огорожі чи то брами [3, с. 178].

Перекивання конструктивних елементів та характер «волют», використання накладних елементів із бляхи характерні для хвіртки чоловічого духовного училища. Порівнюючи технічні прийоми, товщину металу та використання аналогічно виготовлених деталей можна припустити, що данні решітки вийшли з однієї майстерні. Мотиви «сітки», гладких та торсованих «волют» – це технологічні і декоративні прийоми, що характеризують ковані решітки огорож у Кам'янці-Подільському як у ХІХ, так і на поч. ХХ ст. Можна припустити, що місцеві майстри кін. ХІХ – поч. ХХ ст., при виготовленні кованих виробів використовували типові креслення металевих решіток ХІХ ст. [6], для яких були характерні піки, прості композиції та використання симетричних волют у верхньому ряді. Проте

залізні решітки вище описаних огорож не є точною копією креслень.

Ковані огорожі Кам'янецьчини відзначаються різноманітними завершеннями-піками, що виконані з різного сортового металевого прокату. Наприклад, металеві решітки Покровської церкви, увінчані накладними декоративними «краплями», рогоподібними і ажурними піками, що продовжують сітчасті секції огорожі. Об'ємні тупі піки, котрі представлені в огорожі по вул. Тімірязєва, 100 та 102, виконані з прокату різної величини шляхом відтяжки і загострення. Гострі плоскі піки, що мають місце у решітках огорожі садиби Хлопецького, виконані методом двосторонньої витяжки сортового металу квадратного прокату тому, відповідно, вони мають плоскі розширені кінці [3, с. 179-180].

Найулюбленишим декоративним мотивом, що виготовляли кам'янецькі майстри із листового металу, була «квітка». Вирізняють восьмипелюсткову квітку з гострими завершеннями, шестипелюсткову із заокругленими кінцями та двопелюсткову (об'ємну). Восьмипелюсткові і шестипелюсткові квіткові мотиви частіше усього виконували функцію накладних елементів, що кріпились на заклепки у середині витків «волют» або ж на місцях конструктивних з'єднань. «Квітка», як правило, має заглиблення – «лунку», по центру якої домінує заклепка [3, с. 181].

Отже, впродовж ХІХ ст. в архітектурі Кам'янця розпочинаються значні кількісні та якісні зміни, що тривають і на поч. ХХ століття. Значні стилістичні напрямки у сфері архітектурного металу цього часу особливо важко класифікувати. Визначення художньо-стильових особливостей кованої металопластики в архітектурі

ускладнює також відсутність сталої традиції фірмових знаків та неодноразове звернення майстрів кін. ХІХ – поч. ХХ ст. до ретроспективних форм класицизму, бароко, рококо і т. і.

Використання мотивів сітчастих решіток у поєднанні з «волютами», кулеподібних та спіральних завершень виносних елементів; монтування на заклепку та хомут; декорування перехресних місць конструкцій накладними геометричними та рослинними елементами, а також використання просіченої бляхи характеризують художнє ковальство Кам'янецьчини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Можна припустити, що більшість збережених кованих огорож та брам виконані місцевими майстрами на основі типових креслень ХІХ ст.

Використання восьмипелюсткової квітки, волют з різкими переходами, розеткових мотивів та просіченого металу, говорять про інтеграцію стилів та вплив народного мистецтва, що позначилось у кованих орнаментиці розглянутих огорож.

Проте, дослідження в галузі художнього ковальства Кам'янецьчини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. не може обмежитись рамками однієї статті, в подальшому є суттєвим визначення ступеню зовнішніх впливів, національної та регіональної своєрідності, взаємодії з суміжними видами мистецтва, творчості провідних майстрів, чиї твори стали визначальними, «знаковими» для даного виду художньої обробки металу на певному історичному етапі.

Список використаних джерел:

1. Богман К. Художественнаяковка и слесарное искусство / К. Богман, Г. Семерак ; [пер. с чеш. О. М. Смирнов]. – М. : Машиностроение, 1982. – 232 с.: ил.

2. Боньковська С. Ковальство на Україні (XIX – початок XX ст.) / С. М. Боньковська. – Київ : Наукова думка, 1991. – 112 с.

3. Майгур Т. Художньо-стильові ознаки кованих огорож Кам'янця-Подільського кінця XIX – початку XX ст. / Т. В. Майгур // Проблеми сучасності : культура, мистецтво, педагогіка : зб. наук. праць / за ред. В. Л. Філіппова. – Харків-Луганськ, 2005. – С. 174-182.

4. Папевська С. Архітектурна спадщина Кам'янця-Подільського кінця XIX – початку XX ст. / С. Папевська // Тези доповідей VI Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський : КПДПУ, 1985. – С. 20-21.

5. Селівачов М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / М. Р. Селівачов. – Київ : Редакція вісника «Ант», 2009. – XVI, 408 с., іл.

6. Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник (КПДІМЗ). – КВ-90486. – Збірник креслень залізних та чавунних огорож Подільської губернії : альбом будівельної комісії XIX ст. – Ін. № 1259.– 20 с.

Триколенко С.Т.

аспірант,

Інститут мистецтвознавства, фольклористики

та етнології імені М.Т. Рильського

Національної академії наук України

ПОСТАНОВКИ ВИСТАВ ЗА ТВОРАМИ ЕРІКА-ЕММАНУЕЛЯ ШМІДТА В ТЕАТРАХ КИЄВА

За твором знаменитого нині сучасного драматурга Еріка-Еммануеля Шмідта в театрі ім. І. Франка поставлена вистава «Фредерік, або бульвар злочинів». Ця п'єса була написана

драматургом на честь 65 річчя його друга – знаменитого актора Ж. П. Бельмондо [1]. Режисер-постановник заслужений діяч мистецтв України Юрій Кравченко, сценографія Олексія Вакарчука, костюми – Катерини Корнійчук. Дія вистави супроводжується грою оркестру театру під керівництвом заслуженого артиста України Володимира Гданського. Роль Леметра виконує народний артист України Олександр Задніпровський.

Події цієї блискучої комедії відбуваються у першій половині ХІХ ст. Це один з найяскравіших, і, водночас, найнеспокійніших та найтрагічніших періодів в історії держави: постійні інтриги, перевороти, прихід до влади Наполеона, його поразка, одна революція, друга революція... Республіка, Директорія, одна громадянська війна, друга громадянська війна... Події у Франції мають величезний вплив на інші держави, і, водночас, інші держави впливають на події у Франції. Хаос та безумство, у якому жила країна, найяскравіше виявився у жанрі мелодрами, в п'єсах, сповнених шокуючи подій: вбивства, різанина, зради, боротьба між найближчими родичами, моральний занепад аристократії та чиновників. Народ ломився в театри на бульварі Тампль – «Бульварі злочинів», як його прозвали через специфічний репертуар, де, всупереч офіційному Комеді Франсез (головного класичного театру Парижа) кипіло реальне життя, вибухали пристрасті та викривалися людські вади [2].

У п'єсі розповідається про унікального актора паризького бульварного театру ХІХ століття Фредеріка Леметра – історичну особистість. Він досягнув вершини акторської кар'єри, але мусив пожертвувати своїм приватним життям. Весь Париж захоплюється ним, його

неймовірним талантом та ексцентричністю. Здається, що для нього не існує нічого неможливого. На сцені він – втілення пристрасного коханця, але за кулісами все по-іншому... Зустрівши таємничу Береніку, він не може визначитися – це справжнє кохання чи театральна ілюзія? Сцена чи реальне життя?

«Ти занадто довіряєш мені, Береніко. А я, до речі, лише актор, тобто останній з людей, кому варто довіряти. Я не вмю розпізнавати, граю я чи брешу, чесність – необхідна складова моєї професії. Я постійно за собою спостерігаю. Чи знаєш ти, що не похованні моєї матері у мене вдався чудовий крик болю? Так от, відразу ж після того я аналізував його і шукав спосіб відтворити за потреби... Я – чудовисько, Береніко» [3, с. 61].

Декорації діляться на дві групи – побутові та абстраговані. До абстрагованих декорацій відносяться штори, що підвішені до закрученого у коло карнизу вгорі сцени. Актори рухають їх, ховаються за ними. Ці штори, за рахунок зміни освітлення, здаються то легким туманом, у якому потопають герої вистави, то непробивною стіною, яка їх розділяє. Також їхній постійний рух нагадує швидкоплинність подій у театрі та загалом у Франції.

До побутових декорацій відносяться статична стіна, встановлена з правого боку сцени, та рухомі сходи, які то стоять біля стіни, то опиняються посередині сцени. Також на сцені присутні меблі та дрібні предмети інтер'єру, а також невеликі декорації з інших вистав, які доповнюють театральну атмосферу вистави.

Також дійство оживляють акробатичні та танцювальні номери, яким насичений спектакль: або драматургічно обумовлені епізоди, або додані для емоційного загострення

хореографічні рухи. У якості музичного оформлення використані композиції (Бруно Коваллі), які, за рахунок сучасної обробки старовинних релігійних пісень звучать водночас відповідно епосі та цікаво для слуху сучасної людини.

В спектаклі «Оскар – Богу» за п'єсою Е.-Е. Шмідта головним елементом декорації є стилізоване лікарняне ліжко. У творі, до якого звернувся режисер, відомий письменник та драматург змушує урбанізовану людину, – зазвичай не стільки атеїста, скільки байдужу до будь-яких богів, не сприймаючу надприродні явища особистість, змусити поважати життя саме як дар, як цілісний шлях особистості, незалежно від його земної протяжності у часі; саме на цьому наголошує автор. Через зміну світовідчуття безнадійно хворого хлопчика, який чекає невідворотного кінця в онкологічній лікарні, драматург говорить засмиканому суєтою сучасникові про вічність у кожній миті [4].

У виставі задіяні два актори, які грають персонажів хлопчика Оскара та Рожевої пані. Але у п'єсі багато персонажів – хворі діти, їхні батьки, медичний персонал... Образи інших персонажів виникають на великому проєкційному екрані, на якому висвітлюються дитячі малюнки Оскара. Вони постають перед глядачами такими, якими їх бачить Оскар – дещо стилізовані, місцями гіпертрофовані, розділені на приємних та неприємних. Таке рішення чудово характеризує слова Делберта Анру в книзі «Драматичне сприйняття»: «На сцені їх фізичне життя; на екрані – духовне. Сцена використовується об'єктивно, екран – суб'єктивно, наче драматичний контрапункт. Одночасне вираження двох сторін нашої природи є точною паралеллю життєвих процесів. Ми живемо одночасно у двох

світах – фізичний світ реальності і духовний світ потойбіччя» [5, с. 5].

Щоправда, на проєкції виникають зображення реального світу, побаченого й переосмисленого Оскаром. Його підсвідомість гіпертрофує фігури так, як він їх собі уявляє. Завдяки проєкційним зображенням можна чітко усвідомити контраст між повсякденністю і сприйняттям цієї повсякденності. Хлопчик, намагаючись відсторонитися від неприємних реалій буття, заглиблюється в свій власний уявний світ, створений за допомогою Бабці Ружі та підтримуваний друзями.

Лікарняне ліжко стилізоване, воно відіграє роль не тільки ліжка, а й цілого світу маленького хлопчика, який вирішив спробувати прожити за 12 днів довге доросле життя, сповнене дорослих почуттів та переживань. Він уявляє своє життя як у позитивних, так і негативних моментах; реальний світ, обмежений лікарнею, розширюється до безмежного світу цікавих та інтригуючих подій у фантазіях. Образ дитини, котра намагається жити дорослим життям, доповнюють іграшки, дрібна аудіоапаратура, костюми казкових героїв. Певна езотеричність, яка обов'язково має бути присутня при діалогах героїв вистав з потойбічними силами, в даному випадку виражається у затемненні сцени, єдиним проблеском світла на якій є маленька скляна кулька, яку використовує Оскар для зв'язку з богом і яка в такі миті стає його власним уособленням. (Люди, які пережили клінічну смерть, розповідали, що відчували себе енергетичним згустком у Космосі. Про подібне оповідається й в давньоєгипетських текстах). Таким чином, і показані листи до Бога, і монолог у темряві з палаючим червоним сяйвом

скляним шаром виглядають дуже ефектно і справляють сильне враження. Ця кулька виступає поєднуючим елементом кількох мізансцен – м'яко демонструє перехід від одного стану освітлення та дії до іншого. У деяких епізодах відкривається простір за задником сцени, там знаходиться втілення духовного світу обох головних героїв. Для Бабці Ружі це затишна каплиця, в якій вона може заглибитись у роздуми та на деякий час відсторонитися від бурхливих подій оточуючого середовища. А для Оскара це неймовірне відчуття єднання з цілим світом, з усіма проявами природи, доросле осмислення сенсу людського буття та усвідомлення того, що фізичною смертю його кволого тіла існування не завершується, що його душа вічна. Завдячуючи ідеї Бабці Ружі проживати кожен день як 10 років, він зумів налаштуватися на неминуче і сприйняв свою смерть як мудра, зріла людина, котра гідно і впевнено пройшла довгий життєвий шлях. Він зрозумів, що його хвороба – це даність, якої він не може позбутися, але може і мусить зробити так, щоб вона не зруйнувала останні «роки» його життя і не завдавала болю його близьким. Зміни духовного й фізичного стану Оскара підкреслюють зміни освітлення.

Але не тільки Бабця Ружа допомогла Оскару, а і він їй. Автор п'єси не розповідає, на що саме вона хвора, але завдяки необхідності дбати про Оскара, підіймати йому настрій та не давати заглибитись у відчай і зненавидіти весь світ, вона змушена придумати історію власного життя і придумує її так, що сама починає у неї вірити. Смерть Оскара боляче чіпляє її, але згадки про нього завжди грітимуть її серце, а усвідомлення того, що вона зробила останні дні його життя сповненими глибокого сенсу, дає їй можливість долати власні недуги. Автор нічого не говорить

про хворобу Бабці Ружі – але одна фраза, кинута необачно Оскару, змушує задуматися над її становищем: «Та що ти знаєш про мене?».

Успадкувавши від Оскара скляну кульку, за допомогою якої він «спілкувався з Богом», вона в останні хвилини вистави розкриває свою таємницю: все, що вона розповідала Оскару про кетч, суцільна вигадка. Лише черговий спосіб підбадьорити його, зацікавити. А може, підбадьорити і саму себе – придумати інше життя, про яке вона, можливо, потайки мріяла.

Список використаних джерел:

1. Електронний ресурс <http://www.belmondo.ru/index.php/component/jmovies/card/Фредерик%20или%20бульвар%20преступлений>
2. Електронний ресурс <http://www.kino-teatr.ru/teatr/movie/88612/annot/>
3. Ерік-Еммануїл Шмідт Фредерік, або Бульвар злочинів // с. 75. Електронний ресурс [theatre-library.ru>files/sh/shmitt/shmitt_3.doc](http://theatre-library.ru/files/sh/shmitt/shmitt_3.doc)
4. Грицук В. Стаття Валерія Чайковська: Знову народити себе // Офіційний сайт журналу Кіно-театр – №3, 2007 р. режим доступу: http://www.ktm.ukma.kiev.ua/show_content.php?id=712
5. Unruh Delbert Towards a new Theatre: The Lectures of Robert Edmond Jones // «Dramatik Imagination», p. 142

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Давва В.В.

аспірант,

Маріупольський державний університет

РАДЯНСЬКА ІДЕОЛОГІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ 1917-1920 РОКІВ: СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ

Проблема стосунків більшовицької Росії з Українською Народною Республікою та встановлення на українських землях радянської влади є чи не найбільш розкритою вітчизняними дослідниками визвольних змагань 1917-1920 років темою. Це можна пояснити тим, що тривалий час під впливом радянської ідеології питання діяльності українських національних урядів у революційну добу замовчувалися, тоді як різні аспекти діяльності радянської влади на українських землях широко висвітлювалися.

Проте не слід забувати, що найчастіше подібні дослідження були ідеологічно заангажовані і не носили об'єктивного характеру. З іншого боку, актуальність вищезначеного питання української історії серед науковців пояснюється складністю та суперечливістю подій та процесів, що відбувалися при встановленні радянської влади в Україні. Зважена та грамотна політика, що охопила усі ланки життя українського народу, у тому числі культурну сферу, дала змогу радянській владі надовго закріпитися на

українських землях. Тому дослідження особливостей цієї політики, виявлення усіх її тонкощів та нюансів, а також співставлення її із політикою національних революційних урядів представляють неабиякий інтерес у вітчизняних наукових колах. Найбільш ґрунтовними дослідженнями з означеної проблеми є наукові доробки В. Верстюка, В. Солдатенка, С. Кульчицького, Г. Єфіменка.

Так, доктор історичних наук, завідувач відділу історії Української революції (1917-1921 років) Інституту історії України НАН України, В. Верстюк є упорядником збірників документів періоду революції 1917-1920 років, а також автором великої кількості наукових праць, предметом яких є питання діяльності національних урядів революційної доби. Щільне місце серед цих робіт займає тритомне наукове видання «Україна і Росія в історичній ретроспективі», а точніше, перший його том «Українські проекти в Російській імперії», присвячений українсько-російським відносинам від початку Нового часу до 1920-х років [12]. В. Верстюк у співавторстві із В. Горобцем та О. Толочком об'єктивно розкривають проблему складних стосунків Росії та України, в центрі яких прагнення українців зберегти свою національну самобутність та спроби російської політичної еліти поглинути Україну. В. Верстюк є автором шостого та сьомого розділів книги, останній з яких присвячений початковому етапу революції 1917-1920 років і українсько-російським відносинам у цей період. Науковець аналізує усі аспекти перебування українських земель під владою Росії до початку революції, а також висвітлює економічні, політичні та культурні контакти українців з російським народом вже у вирі революційних подій.

Інший вітчизняний історик, дослідник революційних подій 1917-1920 років В. Солдатенко має у своєму науковому доробку чотиритомну працю під назвою «Україна в революційну добу. Історичні есе-хроніки» [11], у якій за хронологічним принципом відображаються головні події цієї сторінки української історії. Об'єктивний аналіз складних подій останнього року революції, що представлений у праці, дає змогу більш чітко розуміти ситуацію, при якій радянська влада остаточно закріпилася на українських землях та визначити основні важелі, застосовані більшовиками у цьому процесі.

Отже, вищезазначені праці визначних сучасних науковців вимальовують загальну картину українсько-російських відносин за революційної доби, зокрема в культурній площині: так би мовити, з чого вони починалися і до чого в результаті дійшли.

Більш ґрунтовно питання встановлення радянської влади та поширення радянської ідеології в Україні у 1917-1920 роках дослідив доктор історичних наук С. Кульчицький. Цій темі присвячена низка праць науковця. Так, у другому томі вищезгадуваної праці «Україна і Росія в історичній ретроспективі», який має назву «Радянський проект для України» [13], авторству С. Кульчицького належить розділ «Народження радянського ладу (1917-1938)», присвячений питанням національної політики радянської влади в Україні.

Ще одна праця вченого «Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі» [8] має вагомим значення при дослідженні питання української культури. У ній науковець не лише характеризує природу радянського ладу в СРСР та суспільно-політичні процеси в тогочасній Україні, але й всебічно досліджує зовнішні та

внутрішні причини перетворення демократичної революції на комуністичну, а також аналізує природу національної радянської державності. Окремі аспекти проблеми також висвітлені С. Кульчицьким у науковій статті «Національна політика більшовиків в Україні під час створення комуністичного ладу» [7], в якій автор стверджує, що хоча національна політика більшовиків і враховувала інтереси українського народу, все ж таки вона була не більше, ніж знаряддям побудови в Україні комуністичного ладу методами «революції зверху». А тому незаперечні здобутки в галузі національно-культурного будівництва є лише частиною курсу державної партії, спрямованого на цілковите політичне та економічне поглинення України радянським центром влади.

Український вчений, кандидат історичних наук Г. Єфіменко у своїй науковій діяльності також важливе місце відводить дослідженню взаємин радянської влади з Україною. Цьому питанню присвячена низка праць науковця, зокрема монографія «Взаємовідносини Кремля та радянської України: економічний аспект (1917-1919 рр.)» [1]. У цій роботі автор висвітлює діяльність більшовицької влади в період українського національно-визвольного руху, аналізує причини виникнення радянської України. При цьому, Г. Єфіменко наголошує, що саме економічні інтереси стали вирішальними чинниками, зумовлюючими більшовицьку політику щодо України, адже радянська влада не уявляла подальшого розвитку Росії без українських продовольчих та людських ресурсів. За твердженням дослідника, цей фактор дозволив Україні отримати значну автономію у сфері культури та освіти.

Неможна оминати численні публікації Г. Єфіменка, предметом яких є дослідження українсько-російських взаємин революційної доби, зокрема питань національного та державного становлення України під впливом радянської Росії, а також питань культурної політики. Серед них статті «Комунізм vs. Українське націєтворення в радянській Україні (1917-1938 рр.): сприяння, поборювання чи вимушене замирення?» [3], «Еволюція державного статусу УСРР наприкінці 1919 – у 1920 рр.: нетрадиційний погляд» [2], «Національно-культурна політика як один з основних засобів модернізації радянського суспільства у 1920-1930-ті роки» [4].

Актуальність проблеми українсько-російських відносин у 1917-1920 роках серед сучасних науковців підтверджується постійним виходом нових публікацій з означеної теми. Серед них статті О. Лупандіна «Трансформація більшовицьких ідей в ході боротьби за владу в Україні (лютий 1917 р. – березень 1918 р.): до постановки проблеми» [9], А. Красніцького «Радянські державні утворення доби Української революції (1917-1921 рр.): аналітичний огляд історико-правових досліджень» [6]. Питання становлення радянської влади в Україні також порушується молодими українськими науковцями у дисертаційних дослідженнях, зокрема В. Єшпановим у роботі на тему «Відносини між Радянською Росією і Українською Народною Республікою (жовтень 1917 р. – березень 1918 р.)» [5], З. Олійник у дослідженні «Національна політика більшовиків в Україні в 1917-1920 рр.» [10].

У результаті вивчення історіографії проблеми можна зробити певні висновки. По-перше, радянсько-українські

стосунки у період Національно-демократичної революції 1917-1920 років залишається актуальним серед сучасних вітчизняних науковців, що пояснюється неоднозначністю попередніх оцінок даних подій, великою кількістю «білих плям», а також схожістю державотворчих процесів сучасності та доби революції. По-друге, при висвітленні сучасними вченими подій 1917-1920 років акцент робиться лише на деякі аспекти проблеми: увагу дослідників здебільшого привертають політична та економічна ситуація у період революції, у той час, коли питання культури найчастіше залишається не відкритим. По-третє, значна кількість сучасних наукових розвідок носять історіографічний характер: найчастіше вченими розглядається не сама проблема, а ставлення до неї інших науковців та стан її дослідженості. З огляду на це, питання радянського впливу на українську культуру 1917-1920 років та її ідейну наповненість залишається відкритим і потребує проведення ґрунтовного аналізу головних факторів, що впливають на формування в ній нових парадигм.

Список використаних джерел:

1. Єфіменко Г.Г. Взаємовідносини Кремля та радянської України: економічний аспект (1917-1919 рр.) / Г.Г. Єфіменко; НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2008. – 230 с.

2. Єфіменко Г.Г. Еволюція державного статусу УСРР наприкінці 1919 – у 1920 рр.: нетрадиційний погляд / Г.Г. Єфіменко // Український історичний журнал. – К.: «Дієз-продукт», 2011. – №6. – С. 80-104

3. Єфіменко Г.Г. Комунізм vs. українське націєтворення в радянській Україні (1917–1938 рр.): сприяння, поборювання чи

вимушене замирення? / Г.Г. Єфіменко // Український історичний журнал. – К.: «КВІЦ», 2012. – №2. – С. 114-132

4. Єфіменко Г.Г. Національно-культурна політика як один з основних засобів модернізації радянського суспільства у 1920-1930-ті роки / Г.Г. Єфіменко // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – №9. – С. 251-278

5. Єшпанов В.С. Відносини між Радянською Росією і Українською Народною Республікою (жовтень 1917 р. – березень 1918 р.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / В.С. Єшпанов. – К.: Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1998. – 16 с.

6. Красніцький А.В. Радянські державні утворення доби української революції (1917-1921 рр.): аналітичний огляд історико-правових досліджень / А.В. Красніцький // Часопис Київського університету права. – К.: Київський університет права НАН України, 2012. – №2. – С. 74-79

7. Кульчицький С.В. Національна політика більшовиків в Україні під час створення комуністичного ладу / С.В. Кульчицький // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – №13. – С. 3-56

8. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі / С.В. Кульчицький. – Кн. 1. – К.: Темпора, 2013. – 504 с.

9. Лупандін О. Трансформація більшовицьких ідей в ході боротьби за владу в Україні (лютий 1917 р. – березень 1918 р.): до постановки проблеми / О. Лупандін // Проблеми вивчення історії Української революції 1917 – 1921 рр.. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2012. – №8. – С. 200-211

10. Олійник З.В. Національна політика більшовиків в Україні в 1917 – 1920 рр.: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / З.В. Олійник. – К.: Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 19 с.

11. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т.: Т. IV. Рік 1920 / В.Ф. Солдатенко. – К.: Світогляд, 2010. – 442 с.

12. Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах / Відп. ред. В.А. Смолій: Том 1. Верстюк В.Ф., Горобець В.М., Толочко О.П. Українські проекти в Російській імперії / Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2004. – 504 с.

13. Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах / Відп. ред. В.А. Смолій: Том 2. Гриневич В.А., Даниленко В.М., Кульчицький С.В., Лисенко О.Є. Радянський проект для України / Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2004. – 531 с.

Дробот М.В.

студент,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова

**ДО ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ
НІМЕЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ (1941-1944 рр.):
ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

В ментології різні вчені в різний час розуміли під поняттям «ментальність» і «цілісну картину світу протиріч», і дорефлексивне нашарування мислення, і колективне несвідоме, і соціокультурні автоматизми свідомості індивідів та груп, і «глобальний, всеохоплюючий "ефір" культури», в якому знаходяться всі члени суспільства. Також, інколи ментальність розглядалася в поєднанні із психічним складом етносу, «духу народу», національним характером та ін. [1, с. 6].

Один із українських дослідників ментальності Р. А. Додонов виокремлює три рівня структури ментальності: психоенергетичний, несвідомий і логічний. Беручи за критерій форму існування психічної інформації, а саме її поле, образи та поняття. Він розробив схему виникнення ментальних автоматизмів, що полягала в наступному: «найбільш оптимальні прийоми мислення стають «привичками свідомості», аксіомами, очевидність яких отримує спадкове закріплення («логічний рівень»), потім ця очевидність витісняє несвідоме, перетворюючись в архетипи, символи і т. п. («несвідомий рівень») і навіть в «облоговий», залишений безпосереднього зв'язку із мисленням, «психоенергетичний» рівень» [1, с. 8]. Він вважає, що у «верхні поверхи» духовного життя (культура, релігія) попадає ментальність в трансформованому вигляді і розтворюється в національному характері, суспільній думці, формах суспільної свідомості» [1, с. 8]. В результаті ментальність формує як би «невидиму сферу, за межі якої належать приналежні їй люди не здатні вийти. Вони не усвідомлюють і не відчують цих обмежень, оскільки вони знаходяться «всередині» цієї ментальності та культурної сфери. «Суб'єктивно» вони відчують себе вільними, «об'єктивно» ж вони їй підкорялись» [1, с. 74].

Будь-яка війна має багато вимірів: політичний, матеріально-технічний, власне військовий, а також соціальний, людський, що включає в себе психічний. Всі вони взаємопов'язані і переплетені один із одним. Кожна війна – це своєрідний комплекс якісних і кількісних проявів цих вимірів в специфічній формі їх відношення і взаємодії. Основним суб'єктом будь-якої війни є мілітаризований громадянин, – солдат, – що підпадає під дію цього

комплексу вимірів війни. Солдат часів Другої Світової війни піддавався під великий вплив ідеологічного фактору держави-партії, зокрема і Німеччини. По ходу військових дій Німеччини все більше насаджувалося націонал-соціалістичне світобачення, щоби посилити їх бойову рішучість [2, с. 12]. 7 жовтня 1940 р. була видана інструкція ОКХ (Верховного командування сухопутних сил), яка зобов'язувала військовослужбовців дотримуватися основних ідеологічних принципів нацизму: чистоти німецької раси, верховенства НСДАП і збройних сил Рейху, забезпечення Німеччини «життєвим простором». Було укладено список обов'язкової літератури. Головним посібником вважалася робота Гітлера «Моя боротьба», обов'язковими були також твори Отто Гельмута, Ганса Гюнтера та інших творів ідеологів нацизму [3, с. 191-192].

Нацифікація німецької армії набирала обертів особливо в період закінчення війни. Партійні структури НСДАП стали все більше уваги приділяти ідеологічному вихованню солдатів, щоби нав'язати їм думку про необхідність «упертого супротиву». На кінець 1943 року в зв'язку призначенням націонал-соціалістичних «керуючих офіцерів» ідеологічна обробка була упорядкована [2, с. 13]. Вони разом із командирами слідкували за стійкістю солдат. Цей напрям ідеологічної політики «промивання мізків» посилював вплив НСДАП на військовослужбовців. При цьому, ментальність кожного німецького військовослужбовця вступала в гострий латентний конфлікт із нацистською ідеологією в загрозливих умовах великої небезпеки для життєдіяльності індивідууму [1, с. 196-197; 16]. Наприклад, «солдат трьох армій» Бруно Вінцер пригадує, як він направив націонал-соціалістичного офіцера по ідеологічній роботі до виконання інтендантської

служби, що послужило приводом для офіцера написати на нього рапорт, який потрапив у сміттєву корзину начальника військової частини [4]. Хоча на основі допитів німецьких військовополонених окремі дослідники зарубіжжя роблять висновок про те, що більшість німецьких солдат залишалися ідеологічно прихильними нацизму, що вони рідко звинувачували владу в поразках Німеччину і що вони вірили в кінцеву перемогу Німеччини [2, с. 14]. Ця позиція більшості німецьких військовослужбовців пояснюється цінностями німецького народу, зокрема прагненням до порядку [5].

Англійський історик Роберт Кершоу у своїй роботі присвяченій військовій історії кампанії 1941 року наводить наступний документ, присвячений настроям німецьких військовослужбовців напередодні нападу на СРСР. Лейтенант Вермахту Г. Вінцеман на 21.06.1941 р. у своєму листі писав: «В мене таке відчуття, що завтра зранку, може бути, не завтра, а післязавтра, відбудеться дещо, що примусить світ призадуматися. Більш того, я не сумніваюся, що не зостанусь в стороні від цих подій. Хочеться сподіватися, що найближче майбутнє ще на крок приблизить нашу кінцеву перемогу» [6]. Але невідомість все-таки його хвилювала. «Нікому із нас не дано знати, чи уціліє він в майбутніх подіях» [6]. Також перебуваючи в певному психічному стані, він молився: «Бог-Отець даруй мені силу, віру і відвагу не схилити голови під свистом куль, під грохотом артилерійних залпів і розривом бомб, допоможи мені не здригнутися перед танками і жахами газових атак. Да воздасться Тобі доброта Твоя» [6].

В перші місяці окупації України німецька армія брала активну участь в релігійному житті. Німецькі

військовослужбовці залучалися до агітаційної роботи, вони розвішували плакати, які проголошували: «Доба сталінського безбожництва минула. Німецька влада дає вам змогу вільно молитися»[7, с. 236]. Здійснюючи поряд із військовими функціями релігійно-пропагандистські, німецькі військові відмічали прояви релігійності українського населення. За спогадами німецького розвідника Віллі Кубека: «Сталін хоча і знищив церкви, але віру людей в Бога викорінити так і не зміг», бо «практично в кожній хаті є ікона – трапляються зображення Христа, вивішені в «красному» куті хати», не дивлячись на те, що «всі церкви на замку» [8]. Саме тому деякі командири віддавали накази відкривати церкви, залучали солдат та офіцерів прибирати й відновлювати церковні споруди [7, с. 237].

Офіцер Вермахту Ханс фон Люк, який після закінчення війни перебував у полоні під Києвом, у своїх спогадах описує свої психічні переживання, після відновлення одного соборів, що виникли у нього під час першої православної служби, яку він відвідав вперше: «...Ритуали руської православної церкви були мені незнайомі, однак чим далі, тим сильніше мене охоплювала магія служби. Невидимий за олтарем, один із священників (диякон) розпочав монотонне читання, яке повторював хор із восьми «півчих», що стояли перед олтарем. Звуки співу наповнювали всю церкву. Із-за прекрасної акустики ввижалось, що голоси йдуть звідкись-то зверху, прямо із неба. Люди впали на коліна і молилися. У всіх на очах стояли сльози. Для них – це була перша обітня після двадцяти років мовчання. Мене і мого супутника це дуже схвилювало. Як же глибоко вірили бідні люди. Ніяка

ідеологія, ніякий примус і навіть терор не змогли лишити їх віри. Пережитого в соборі не забути» [9].

Німецькі солдати протестантського віросповідання залучалися до місцевого конфесійного релігійного життя. Вони «виступали із проповідями, вітали своїх братів віруючих українців, що багато років знаходилися під гнітом більшовизму і безбожжя, і звільнених німецькою армією» [10, арк. 3]. При цьому, відчуваючи певну солідарність, таємно вони заявляли: «користуйтеся зараз часом для проповіді, бо скоро ви будете лишені цього» [10, арк. 3]. Періодично німецькі офіцери, що систематично відвідували молитовні богослужіння виконували і кур'єрські функції між протестантськими громадами, що свідчило про певний рівень довіри [10, арк. 8].

Під час військових дій, в умова прояву психічної «граничної ситуації», коли людське життя перебуває у дуже небезпечному становищі, яке наштовхає суб'єкта військових подій до пошуку психічної опори, до спроби керувати зовнішніми обставинами через ірраціональні дії (одна із них є молитва) [1, с. 119-120; 11]. Кулеметник Ганс Кіншерманн, перебуваючи в окопі під радянським танком, 11 грудня 1942 р. писав у своєму щоденнику: «...Нам залишається лише надіятися на краще і молитися, щоб смерть обійшла нас збоку... Чую, як Свинта починає молитися вголос. Відчуваю, що мені необхідно заспокоїти нерви молитвою. Я не молився із самого дитинства, а в юності надіявся на те, що я достатньо сильний, щоб потребувати заступництва вищих сил. Але тепер, перед обличчям смерті, побоюючись за своє життя, автоматично згадую давно забуті молитви. Я проголошую їх не вголос, як Свинта та інші мої товариші, – молюся мовчки, про себе, не рухаючи губами... Хоча в цих

обставинах поки ніщо не змінилося, але після молитви відчуваю внутрішній спокій і віру в краще. Цей стан важко передати і його неможливо передати словами...» [12, с. 91]. У щоденнику Альфреда Ріммера написав: «25.05.42р. ...Із 11 до 19 год. атаки росіян ідуть хвиля за хвилею...Допоможи нам, Бог...Наша артилерія стріляє цілий день. Або росіяни отримають підкріплення, або вони здадуться. Якщо ні, тоді допоможи їм Бог, а я думаю, що мої молитви Бог почує...Дорогі батьки, якщо б ви знали, що в мене на душі. Весь вечірній час пройшов напружено» [13, арк. 13-14]. Наступного дня він напише: «26.05.42р.Бог допоміг, росіяни не розпочали атаку...Якщо б росіяни розпочали атаку, вони б нас знищили. Всі ми вже прощалися із життям...Дорогі батьки, я вірю, що моя молитва дійшла і Бог зі мною, я це бачу. В цьому іще ніхто не приймав участі, а я відчуваю себе так, як мовби я вже протягом всієї війни приймаю в цьому участь» [13, арк. 14]. Наступний запис – це слово відчаю і віри: «27.05.42р. ...Всі очікують наказу «додому». Нам необхідний відпочинок, болять кості...Бог допоможе мені і я зможу розповісти вам на батьківщині про це...Ми відпочиваємо, б'ємо вошей і думаємо про минулі тяжкі часи і дні, чи не Бог нам допоміг...» [13, арк. 14].

Список використаних джерел:

1. Додонов Р. А. Теория ментальности: учение о детерминантах мыслительных автоматизмов. – Запорожье: р/а «Тандем-У», 1999. – 264 с.
2. Харт С., Харт Р., Хьюз М. Немецкий солдат Второй мировой войны. Рядовые вермахта и СС 1939 – 1945 гг. – М.: «Эксмо», 2006. – 192 с.
3. Михайлюк М. Нацистський режим в Україні: побут і дозвілля окупантів. /Історичний журнал. – №5. – 2007. – С. 101-110.

4. Винцер Бруно. Солдат трех армий [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кн.: <http://militera.lib.ru/memo/german/winzer/index.html>

5. Медведева Т. С. Ценности немецкого народа: история и современность [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: http://vestnik.udsu.ru/2010/2010-053/vuu_10_053_15.pdf

6. Кершоу Роберт. 1941 год глазами немцев. Березовые кресты вместо Железных [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кн.: <http://www.rulit.net/books/1941-god-glazami-nemcev-berezovye-kresty-vmesto-zheleznyh-read-242655-1.html>

7. Беркгоф Карел. Жнива розпачу. Життя і смерть в Україні під нацистською владою. – К.: «Критика», 2011. – 455 с.

8. Кубек Вилли. В авангарде танковых ударов. Фронтowej дневник стрелка разведывательной бронемашины [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кн.: <http://www.rulit.net/books/v-avangarde-tankovyh-udarov-frontovoj-dnevnik-strelka-razvedyvatelnoj-mashiny-read-228208-8.html>

9. Ханс фон Люк. На острие танкового клина. Воспоминания офицера вермахта 1939 – 1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кн.: <http://www.rulit.net/books/na-ostrie-tankovogo-klina-vozpominaniya-oficera-vermahta-1939-1945-read-289811-16.html>

10. ЦДАГО (Центральний Державний архів громадських об'єднань України): Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 90. – Арк. 1-8.

11. Сенявская Е.С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кн.: http://krotov.info/library/18_s/en/yavskaya_00.htm

12. Киншерманн Ганс. Кроваво-красный снег. Записки пулеметчика Вермахта [Електронний ресурс]. – М.: «Яуза-Пресс», 2013. – 320 с.

13. ЦДАГО: Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 119. – Арк. 11-23.

Каленська А.В.

*кандидат історичних наук, викладач,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія*

25 ТИРАСПОЛЬСЬКИЙ ПРИКОРДОННИЙ ЗАГІН: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Тираспільський прикордонний загін веде свою історію від частин прославленої 51-ї Перекопської стрілецької дивізії, яка в грудні 1920 року після розгрому Врангеля була направлена з Криму до берегів Дністра. Охорону кордону до 1923 року несли особовий склад 185, 186, 187 батальйонів та 18-го кавєккадрона дивізії. З них був сформований 1-й, 2-й і 3-й окремі прикордонні батальйони ДПУ.

В структурі батальйонів відбувались неодноразові реорганізації і зміни. 15 листопада 1923 року 1-й, 2-й і 3-й окремі прикордонні батальйони ДПУ були об'єднані в 16-й та 17-й окремі прикордонні батальйони, підпорядковані Одеському губернському ОДПУ, на який покладено завдання охорони кордону на річці Дністер. У листопаді 1924 року 16-й і 17-й прикордонні батальйони було об'єднано і на їх базі створено 25-й прикордонний загін з місцем дислокації в місті Тираспіль. Наприкінці року загін поповнився бійцями, які закінчили навчальний батальйон 51-ї Перекопської стрілецької дивізії [7].

Наказом ОДПУ СРСР від 09.12.1925 здійснено реорганізацію підрозділів загону. З 25 застав було утворено 20 застав штатною чисельністю по 32 чоловіки, які підпорядковувались 4-м прикордонним комендатурам.

Комендатури розташовувались у населених пунктах: Тираспіль, Григоріополі, Дубосарах, Рибніца. Застави

зміщувались у селах: Суклея, Кошниця, Червоний Кут, Паркани, Садковци, Плоское, Кіцкани, Подойма, Терновка, Бички, Закрепостную Слободку, Червона Горка, Токмодзеї, Малаештами, Слободзея, Спея, Бутори, Делакеу, Погребя, Роги, Чобручська.

Управління 25 прикордонного загону розміщувалось в місті Тираспіль.

Для 25 Тираспільського прикордонного загону у 1926 – 1927 роках були побудовані: комендатури, застави, складські приміщення, прикордонне обладнання, лінії зв'язку та сигналізації, спостережні вишки, прикордонні смуги стеження та велика прикордонна база паливно-мастильних матеріалів.

Ліворуч на охороні кордону стояв 24-й Могилів-Подільський прикордонний загін, праворуч 26-й Очаківський (Одеський) прикордонний загін. Прикордонний загін охороняв кордон загальною протяжністю 230 кілометрову смугу по річці Дністер та анексовану Румунією у квітні 1918 року Басарабія [7]. У вересні 1925 року при загоні створено маневрену групу чисельністю 100 чол. [6, с. 56].

Згідно наказу по Управлінню Наркомзовнішторгу УСРР від 24 серпня 1925 р. на ділянці кордону, яку охороняв Тираспільський прикордонний загін, були розташовані митниці (Тираспільська, – 3-го розряду), а також Рибницький, Цибулевський, Михайловський Слободзейський митні пости [1]. У 1932 році відповідно до постанови Ради Праці і оборони РСР від 19.04.1932 і наказу ДПУ СРСР від 04.10.1932 № 0316 збільшено штатну чисельність загону – 1544 чол (начскладу – 173 чол.) та введено ряд нових посад, зокрема начальник хімслужби, хімінструктор, інструктор з мобільної роботи (в зв'язку з

створенням радіотелеграфних вузлів), начальник клубу, начальник розвідки. Тепер прикордонний загін мав слідуючу структуру та складався з відділень: політичного, оперативного, організаційно-мобілізаційного, бойової підготовки, командного, бойової техніки і озброєння, постачання, зв'язку, санітарного, ветеринарного [3, с. 150].

Восени 1935 року Тираспіль відвідав секретар ЦК КП(б)У Є.І. Квірінг. На території Тираспільського прикордонного загону розташовувалися 81-й Рибницький та 82-й Тираспільський укріплені райони. Один з елементів так званої «Лінії Сталіна». Підготовчі роботи з будівництва прикордонного УРу розпочалися у 1929 році. Широкомасштабні будівельні роботи зі спорудження фортифікаційних об'єктів у прикордонній зоні № 1 були розгорнуті навесні 1932 року, коли повністю укомплектовано робочими кадрами УНР-99, і в Тираспіль передислокований 6-й стрілецький корпус Українського військового округу. На цей час до повної штатної чисельності був доведений особовий склад і табельна зброя Тираспільського прикордонного загону, що дозволило значно посилити прикордонний режим, особливо на важкій ландшафтній ділянці державного кордону, яка пильнувалася особливо. На території прикордонного загону встановлена сувора режимно-перепускна зона № 1 [2].

Відрізок кордону у смузі Тираспільського загону у 1920-х – 1930-х рр. вважався чи не найскладнішим в оперативному відношенні. Саме в цих місцях з території Румунії часто-густо закидалися досвідчені агенти іноземних розвідок, озброєні загони й диверсійні групи. Паралельно з діяльністю різноманітних угруповань кримінального характеру неодноразово здійснювались збройні напади ззовні: румуни

влаштовували провокацію за провокацією. Подібні провокаційні напади переслідували мету будь-що дестабілізувати ситуацію у радянському прикордонні, спровокувати збройний конфлікт. Прикордонники мали запобігти цьому за всяку ціну. В першій половині 1920-х рр. діяли повстанські загони під проводом отаманів: Батуріна, Дедученко, Олійника, полковника Хукалова, Солтиса, Боровського тощо.

В активі прикордонників загону нараховувалась безліч затриманих порушників кордону, в першу чергу агентів іноземних розвідок і націоналістичних організацій та знищення банд формувань.

Систематичне порушення кордону населенням, тільки за січень 1923 року перейшло кордон 117 чол. як правило, місцеве населення з метою обміну товарів першої необхідності та контрабанди [2, арк. 5].

В 1933-1936 роках особливо багато порушників затримано в районі дислокації 10-ї застави. 8 грудня 1933 року на участку 10-ї застави були обнаружені сліди порушника що перейшов кордон з території Румунії. На місце переходу кордону прибула пошукова група у складі командира відділення Мартинова Ф.А та прикордонників Горлишкова С, Новоселова О, Польщикова П. Помітивши прикордонників порушник відкрив вогонь з нагану і кинувся тікати. У свою чергу прикордонники оточили втікача і відкрили вогонь у відповідь. У результаті порушника було вбито і при ньому знайдено документи шпигунського характеру. Активні учасники операції прикордонники Мартинов Ф.А. нагороджений орденом «Червоного Прапора», а Горлишков С, Новоселов О, Польщиков П за

виявлений героїзм нагороджені орденом «Червона Зірка» [4, с. 103].

Всього у 1936 році затримано 59 порушників, з них 7 агентів іноземних розвідок. Старший лейтенант Петро Іванович Лопухов (начальник 12-ї застави) 17 серпня 1938 року уміло організував дії прикордонних нарядів із затримання двох особливо небезпечних озброєних диверсантів. Сам начальник застави, старшина Михайло Мельцев та прикордонники Олексій Стасов, Іван Буханець (провідник службової собаки Зенти) за вдалі дії були нагороджені іменними годинниками. На сусідній – 11-й заставі при затриманні озброєної банди контрабандистів відзначились прикордонники М. Гуляєв та Б. Григор'єв, яким 22.10.1938 року було оголошено подяку [7].

За 18 років (з 1922 по 1939 рік) Тираспільським прикордонним загonom було затримано 863 агентів іноземних розвідок, 134 диверсантів, та 826 контрабандистів, з них 626 озброєних, ліквідовано 25 великих збройних формування.

У зв'язку із загостренням міжнародного становища в 1938 році охорона кордону була ущільнена. На ділянці кордону, що охоронялася Тираспільським прикордонним загonom, замість 3, було створено 5 прикордонних комендатур, та 25 лінійних застав, штатна чисельність складала 1826 чол.

28 червня 1940 року Тираспільський прикордонний загін брав участь у військовій операції по опануванню територіями Бессарабія, Північна Буковина, Хотинщин, що відповідно до положень таємних протоколів Пакту про ненапад між СРСР і Німеччиною відходили до Радянського Союзу. З 29 червня 1940 року управління прикордонного

загону було передислоковане до міста Кагул. 25 прикордонних застав і 5 прикордонних комендатури взяли під охорону ділянку кордону по річці Прут від м. Леово до с. Джуржулешти [5, с. 145].

Список використаних джерел:

1. Архів ДАХМО Ф.Р. 323 Оп 1 Спр 74 Арк. 11.
2. Архів РДВА. Ф. 32910 Оп 636 Спр 509 Арк. 4,5, 6.
3. История охраны государственной границы. Учебное пособие. – М.: Академия ФСБ России, 2001. – 348 с.
4. Пограничные войска СССР. 1928 – 1938: Сборник документов и материалов / Сост. Е. Д. Соловьев, А. И. Чугунов и др.; под общ. ред. В. А. Матросова (Институт истории СССР АН СССР). – М.: Наука, 1972. – 776 с.
5. Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р. Документи ГДА СБ України / [Упоряд. Василь Даниленко, Сергій Кокін]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 230 с.
6. Селезнев В. На рубежах молодой республики / В. Селезнев // Пограничник содружества. – 2008. – № 2. – С. 55-63.
7. ЦМПС ФСБ РФ Папка 17. Краткая справка о боевой деятельности 25-го Тираспольского пограничного отряда / Справку составила начальник хранилища Центрального архива пограничных войск КГБ СССР (1980 г.). – 5 арк. – Скворцова Г. В.

Кислинська С.А.

аспірант,

*Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського*

ПОЛІТИКА КЕРІВНИЦТВА ТОТАЛІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПРОЦЕСУ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Останнім часом період повоєнної відбудови привертає особливу увагу українських учених, адже тривалий час вони були позбавленні можливостей об'єктивно висвітлювати соціально-економічну ситуацію того часу. Змістовно розкриті ці питання в працях Даниленка В.М., Латиша Ю.В., Барана В.К. Регіональними дослідженнями Півдня України повоєнного періоду займаються Шитюк М.М., Шкварець В.П., Горбуров Є.Г.

Одразу після визволення південного регіону України від німецько-фашистських загарбників розпочалась відбудова народного господарства краю. Ситуація в сільському господарстві була дуже складною, адже промисловість та масштабні будівництва країни вимагали збільшення поставок сільськогосподарської продукції, фактично відбувався процес «викачування» коштів з сільського господарства в інші галузі, особливо перевага надавалася розвитку військово-промислового комплексу.

Командно-адміністративна система керівництва дозволяла швидко поповнювати чисельність робітничого класу шляхом рекрутування сільського населення. Згідно до рішень XIII (1946 р.) та XIV (1949 р.) з'їздів ВЛКСМУ більше 500 тисяч українських комсомольців було

направлено на найважливіші будівництва країни. З особливим бажанням на відновлення промисловості відправлялась сільська молодь. Для позбавлених паспортів селян це була реальна можливість позбавитись жебрацького колгоспного існування [3, с. 39].

Процес відбудови проходив у надзвичайно тяжких умовах – за роки окупації поля були виснажені та заросли бур'янами, катастрофічно не вистачало робочих рук, спеціалістів, техніки, посівного матеріалу. Виконати постанову Раднаркому СРСР і ЦК ВКП (б) «Про державний план сільськогосподарських робіт на 1944 рік» колгоспники повинні були за всяку ціну. Виділивши насінну позичку, держава надала незначну допомогу колгоспникам, однак основну частину посівного матеріалу треба було знайти за рахунок внутрішніх резервів [2, с. 418].

Занадто скрутне становище на селі ускладнювали непосильні податки на індивідуальне господарство – кожне дерево у власному саду колгоспника підлягало оподаткуванню, що примушувало їх вирубувати фруктові дерева та кущі. Негативно позначались також низькі закупівельні ціни на сільгосппродукцію. Слід зазначити, що на колгоспників не поширювалося пенсійне законодавство, вони не мали паспортів, отримували символічну оплату за тяжку працю [7, с. 23].

Розвиток сільського господарства на Півдні України у повоєнні роки мав характер жорсткої централізації та регламентації. Держава вимагала від колгоспів повного виконання планів, керівництво країни для здійснення планів хлібозаготівель обрало «методи продрозкладки 30-х років з використанням карально-репресивної системи визиску» [1, с. 31].

За виконанням основного державного завдання для колгоспів – виконанням планів хлібопоставок – слідували уповноважені райкомів партії та райвиконкомів, що були в основній масі некомпетентними в питаннях сільського господарства, проте повинні були всілякими методами домагатися виконання планів [4, с. 182.]

Основне завдання відбудови сільського господарства згідно планових директив – якнайшвидше розширення та освоєння посівних площ до рівня довоєнних. Так, у Миколаївській області до кінця першої повоєнної п'ятирічки посівні площі повинні бути розширені до 1200500 га, або 131% довоєнної площі [6, с. 39].

При тому, що до уваги не брався факт дотримання агротехніки посіву та вирощування зернових, на початку 1946 року на території регіону склалася вкрай важке становище у аграрному секторі економіки. Намагання влади покращити ситуацію мали невеликий ефект та носили здебільшого формальний адміністративно-репресивний характер. Ще більше ускладнили ситуацію постанова ЦК ВКП (б) і Ради Міністрів СРСР «Про заходи з ліквідації порушень Статуту сільськогосподарської артілі в колгоспах», Закон про розкрадання державного майна, відновлення політвідділів на МТС. Утиски щодо власників підсобних господарств посилювалися [7, с. 23].

За таких несприятливих умов ефективність сільськогосподарського виробництва різко знизилася, його основи почали руйнуватися [6, с. 39].

Однак, важке становище селян не турбувало керівництво країни, адже за вигаданої у 1920-х роках теорії «вторинності» аграрного сектору щодо індустріального на

потреби сільського господарства планувалося виділити лише 7% капіталовкладень [7, с. 24].

Посуха 1946 року та антинародна аграрна політика керівництва країни призвели до третього історії України, повоєнного голоду 1946-1947 років. Його творцем була сама система тоталітаризму, яка, прикриваючись погодними умовами за допомогою соціалістичних змагань по хлібозаготівлі фактично прирекла мільйони сімей на злидні та голод [1, с. 40].

У перше повоєнне десятиліття в 1950-1951 роках на території південної України проводилися заходи по укрупненню колгоспів з метою збільшення площі орної землі та ефективного використання техніки. Так, у Миколаївській області замість 957 дрібних стало 395 укрупнених колгоспів. Часто укрупнення відбувалися примусово без урахувань бажань колгоспників [5, с. 92].

Незважаючи на багато чисельні труднощі та адміністративно-командну систему управління, до кінця четвертої п'ятирічки народне господарство регіону в основному було відновлене, а в сільському господарстві завдання по відбудові були виконані повністю на початку 1950-х років.

Список використаних джерел:

1. Горбуров К.Є. Голод 1946-1947 років на території півдня УРСР: Монографія./ К.Є. Горбуров. – Миколаїв: Видавництво ПП Шамрай П.М., 2006. – 279 с.

2. З історії одеської партійної організації: Нариси. / К. Коваленко [та ін.] – Одеса: Одеське кн. вид-во, 1962. – 575 с.

3. Латыш Ю. В. Украина в годы послевоенного восстановления (1944–1953): Учебное пособие для студентов гуманитарных

факультетов / Юрий Владимирович Латыш. – Киев: Логос, 2011. – 204 с.

4. Тригуб П.М. Актуальні проблеми розвитку південноукраїнського села у перше післявоєнне десятиріччя (1946-1955 рр.) / П.М.Тригуб // Українська державність: проблеми історії, права, економіки, мовознавства, філософії, політології та культури. – Миколаїв; Одеса, 2001. – Т.1.

5. Шитюк М.М. 1944 – 1954 роки : перше повоєнне десятиліття /М.М.Шитюк // Проблеми історії та сучасного стану науки Української держави. – Миколаїв, 2002. – Т1. – Історичні дисципліни та українознавство.

6. Шкварець В.П. Повоєнна та сучасна Миколаївщина: монографічне історико – краєзнавче дослідження / В.П.Шкварець, Є.Г.Горбуров, К.Є.Горбуров. – Миколаїв: Шамрай. – 2008. – 300 с.

7. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Ist/2005_41/03_bazhan_og.pdf Бажан О. Г. Особливості відбудовчого періоду в Українській РСР у другій половині 40-х – на початку 50-х років ХХ ст.

Магурчак А.М.

кандидат історичних наук, докторант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЦЕНТРУ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У 1920-их рр. ХХ ст.
У СВІТЛІ ЛИСТУВАННЯ АНДРІЯ ЖУКА
І РОМАНА ПЕРФЕЦЬКОГО**

Поразка визвольних змагань ЗУНР призвела до еміграції значної частини провідних українських діячів. На еміграції був створений екзильний уряд на чолі з

Є. Петрушевичем. Одним із нагальних питань стало створення політичного центру західноукраїнських земель (далі ПЦЗУЗ). Дана проблематика висвітлювалась у листуванні українських емігрантських діячів Андрія Жука (1880-1968) і Романа Перфецького (1880-1944). Політична біографія А. Жука є багатогранна. Зокрема він був членом РУП і УСДРП, Загальної Української Ради і Головної Української Ради, один із засновників і член Президії Союзу визволення України, радник МЗС УНР у Відні, засновник Комітету оборони західноукраїнських земель, Союз українських журналістів і письменників і інші організації. Натомість Роман Перфецький делегат Української Національної Ради ЗУНР, уповноважений Диктатора ЗУНР для зв'язку з краєм, член закордонної групи Української народної трудової партії, а пізніше УНДО.

Відносно програми закордонного центру західноукраїнських земель запропонованої Р. Перфецьким то А. Жук висловив свої зауваження. Зокрема він пропонував замінити назву із «закордонного» на «політичний», а відповідно не перетворювати закордонний центр на емігрантську організацію і не обмежувати свою діяльність виключно емігрантським середовищем, а головним регіоном повинна стати Галичина. При цьому він був свідомим, що така конструкція не буде всіма сприйнята в краю. Але не дивлячись на все це А. Жук схвалив ідею Р. Перфецького про створення колегії як відповідного органу закордонного політичного центру і підтримав пропозицію про участь в конференції національних меншин незалежно від платформи на якій будуть стояти організатори.

Відмічав, що закордонний центр є фактично продовження колишнього уряду Президента ЗУНР тільки в

неорганізованим стані, а тому питання сьогодення в розумінні А. Жука – побудувати правильну організацію, яка повинна репрезентувати волю українського народу, що була проголошена в актах ЗУНР. Під політичним центром А. Жук розглядав дві установи – Президент Української Національної Ради і Секретаріат, які зливаються в одну національну організацію і повинні проводити боротьбу для отримання незалежності Західної України.

На переконання А. Жука тогочасні політичні виступити закордонного центру як на еміграції так і в Галичині від імені Є. Петрушевича були не ефективними, оскільки є «мертвою неіснуючою установою, до якої можна нав'язувати політику, але іменем якої не можна говорити. Отже ці виступи маючи за собою історичне оправдання, не мали і не мають фактичної реальної сили»[1]. Іншою негативною стороною діяльності центру А. Жук вбачав у «характері Президента УНРа», який перетворив першочергову організацію всіх представників західноукраїнських земель на організацію галичан і буковинців. Відповідно виступи Є. Петрушевича А. Жукові нагадували історичний анархаїзм і відірваність від реального життя краю. Тому на переконання А. Жука, Президент УНРа повинен відстоювати інтереси всіх представників західноукраїнських земель і цілісно виступати від імені ПЦЗУЗ. На прохання Р. Перфецького А. Жук подав свій проект платформи ПЦЗУЗ. Даний документ включав 10 пунктів. Зокрема в ньому пропонувалось, що так званий політичний центр є продовженням уряду ЗУНР землі які окуповані Польщею, Румунією і Чехословаччиною. Головними завданнями центру повинні бути: обстоювання перед світовою громадськістю права західноукраїнців на

свою державність в злуці із рештою українського народу в об'єднаній державі; відмежування від акцій окупаційних держав на теренах західноукраїнських землях при цьому невтручання у внутрішні справи українських політичних, економічних і культурних організацій на західних теренах. Політичною основою діяльності ПЦЗУЗ має виступати акт проголошення на західноукраїнських землях самостійної держави і злуки із українською державою на Сході; заяви політичних представників північно-західних українських земель про спільність політичних інтересів всіх західноукраїнських земель під Польщею; заяви українських представників Буковини і Закарпаття про спільність національно-політичних інтересів всього українського народу[1]. Свою практичну політику ПЦЗУЗ повинен проводити через посередництво організацій, установ і осіб з якими він увійде в контакт і буде презентувати їх на міжнародній арені для відстоювання національних інтересів західних українців. А. Жук вважав, що ПЦЗУЗ має складатися з Президента УНРа Є. Пертушевича і трьох і більше погоджених представників від західноукраїнських політичних організацій, які утворюють Секретаріат центру під керівництвом Є. Петрушевича.

У листі до А. Жука від 7 липня 1926 р. Р. Перфецький інформував, що запропонований проект ПЦЗУЗ А. Жуком не був підтриманий, оскільки Є. Петрушевич хотів сам «керувати процесами». На переконання Р. Перфецького стало зрозумілим, що створення ПЦЗУЗ за кордоном стає неактуальним, оскільки «Президент [Є. Петрушевич – А.М.] ще раз з притиском зазначив, що як довго була надія, що хоч одна партія (УНДО) стане при ньому, готов був згодитися на деякі обмеження себе при вирішуванні справ і

погоджувався на дотичні проекти»[1]. Відповідаючи Р. Перфецькому А. Жук писав: «Я думаю, що струни не треба перетягати, але не можна їх по старому оставити все зрештою діло не в статutowих приписах, а у фактичних відносинах, які там у Вас зложилися»[1].

Отже, листування між А. Жуком і Р. Перфецьким яскраво засвідчувало, що існували певні розбіжності між оточенням Є. Петрушевича з однієї сторони і частиною західноукраїнської еміграції і політиками Галичини з другої сторони. Натомість А. Жук підтримував ідею створення на еміграції політичного центру західноукраїнських земель як продовжувача уряду ЗУНР, який був відхилений Є. Петрушевичем, основним мотивом яких служили особистісні амбіції.

Список використаних джерел:

1. Library and Archives Canada. – The Andry Zhuk Collection MG30, C 167. – Volume23 . – File 68.

Скородумов Д.С.

здобувач,

Науковий керівник: **Масальський В.І.**

кандидат історичних наук, професор,

Донецький національний університет

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНИХ І ПРАВОВИХ ФАКУЛЬТЕТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ В 1991 – 2002 рр.

Поширені останнім часом дискусії про кількісно-якісні показники підготовки юристів і правознавців, необхідність вжиття заходів щодо скорочення їх загальної чисельності [1, 2] тісно пов'язані з процесом розвитку різних типів, видів і форм власності юридичних і правових факультетів класичних університетів України з 1991 до 2002 рр.

У досліджуваній період окрім двох спеціалізованих юридичних академій, розташованих у Харкові та Одесі, домінуючу роль у наданні вищої юридичної освіти відігравали тринадцять класичних університетів країни. Діючі в їх структурах правові та юридичні факультети відрізнялися між собою за багатьма параметрами. Зокрема, за часом, способом створення, назвою, кількістю запропонованих напрямів підготовки, набутою кваліфікацією випускників тощо. Істотна різноманітність, а часом і суперечливість діяльності цих навчальних підрозділів, пов'язані з використанням різних підходів у здійсненні зазначеної освітньої функції, на наш погляд, стали однією з причин скорочення нині державного замовлення на підготовку фахівців у сфері права [3] і тому заслуговують спеціального розгляду.

Зазначені проблеми вже були досліджені у низці наукових робіт – від історії походження і змісту терміна «класичний університет», їх переліку [4], викладу загальних проблем юридичної освіти в сучасній Україні [5] до аналізу історії окремих підрозділів класичних університетів України, що надають вищу юридичну освіту [6]. Однак, на жаль, окремого історичного дослідження процесу організації та розвитку правових і юридичних факультетів класичних університетів України поки немає, що і робить дослідження зазначеної проблематики важливим і актуальним.

З 1991 року з семи класичних університетів, які на той час надавали юридичну освіту, діяли два юридичні факультети (у Київському та Львівському державних університетах) і дві спеціальності «Правознавство» на правових факультетах Донецького та Запорізького університетів. У трьох інших – Дніпропетровському, Ужгородському та Чернівецькому – державних університетах вища юридична освіта була представлена спеціальністю «Правознавство» на відділенні права історичного факультету, на економічному факультеті, у філії Київського університету відповідно. Дещо згодом, у 1994 році, відділення права Дніпропетровського державного університету було перетворено на факультет права та соціології.

Станом на 1996 рік чисельність юридичних факультетів у класичних університетах України збільшилася до семи, що було обумовлено як потребою розширювати перелік напрямів підготовки фахівців у сфері права, так і необхідністю навчати правознавства більше студентів. Так, вже діяли юридичні факультети Сімферопольського, Прикарпатського, Ужгородського та Запорізького

університетів. Останні два організували ці факультети на базі діючої спеціальності «Правознавство». Особливої уваги заслуговує заснований у той час правничий факультет Волинського державного університету (1993 р.) та факультет правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (1996 р.). Ці навчальні підрозділи хоч і відрізнялися назвою від аналогічних, однак за своєю структурою відповідали юридичним факультетам.

Протягом наступних чотирьох років (з 1996 до 2000 рр.) чисельність юридичних факультетів у класичних університетах України зросла до дев'яти. Зокрема, в 1997 році з факультету права і соціології Дніпропетровського держуніверситету було виведено спеціальність «Правознавство» і утворено юридичний факультет. У листопаді 1998 року правничий факультет Волинського державного університету теж став юридичним. До того ж розпочав свою роботу ще один правовий факультет – підготовку юристів і правознавців за спеціальністю «Правознавство» з 1997 року здійснює економіко-правовий факультет Одеського державного університету.

З 2000 до 2002 рр. у класичних університетах України не було відкрито жодного нового юридичного або правового факультету. Зміни, що відбувалися у цей час в їх діяльності, були переважно внутрішніми. Стосувалися вони, як правило, вдосконалення навчального процесу, пошуку нових підходів у роботі з кадрами, розширення міжнародного співробітництва тощо [6]. Проте кількість юридичних факультетів у класичних університетах України на 2002 рік через об'єднання юридичного факультету і юридичного коледжу Прикарпатського державного університету ім. В.

Стефаника і створення на їх базі юридичного інституту скоротилася до восьми.

Вивчені документи і матеріали свідчать про те, що на кінець досліджуваного періоду у порівнянні з першим роком державної незалежності України кількість юридичних факультетів у класичних університетах збільшилася у чотири рази, а правових факультетів – залишилася незмінною – дві одиниці. Можна констатувати, що для класичної університетської освіти України у період з 1991 до 2002 рр. розвиток юридичних факультетів був більш типовим явищем, ніж правових. Останні ж створювалися на основі утворених у ці роки наукових центрів (Донецький і Одеський університети) або згодом залишалися перехідними ланками до створення на їх основі юридичних факультетів (у Запорізькому та Дніпропетровському університетах). Отже, для подальшої відповідності потребам ринку праці нинішнім правовим факультетам класичних університетів України доцільно вести курс на перетворення їх в юридичні факультети, але не за рахунок простого перейменування, а шляхом серйозних структурних перетворень якісного характеру.

Список використаних джерел:

1. Навроцький О.В. Колізія. Держслужба не потребує кваліфікованих юристів / О.В. Навроцький // Дзеркало тижня від 16 вересня 2011 р. – № 33. – С. 6.
2. Натуркач В.Я. Щодо стану і перспектив розвитку юридичної освіти в сучасній Україні / В.Я. Натуркач // Право України. – 2004. – № 6. – С. 96–98.
3. Государство урезает госзаказ // Панорама. – 2012. – № 33, 16–22 августа. – С. 15.

4. Масальський В.І. Класичні університети України: історія походження та зміст терміна / В.І. Масальський, Г.А. Димиденко // Схід. – 2010. – № 7 (107). – С. 105–110.

5. Андрейцев В.І. Сучасна правнича наука та освіта: на шляху до Болонського процесу / В.І. Андрейцев // Вища школа. – 2005. – № 3. – С. 36–54.

6. Волков В.Д. По лестнице лет: история экономико-правового факультета Донецкого национального университета: 20 лет специальности «Правоведение» / В.Д. Волков, В.С. Лещенко; Донец. нац. ун-т. – Донецк: ЕАИ-Пресс, 2001. – 301 с.

7. Історія Дніпропетровського національного університету / голова ред. колегії проф. М.В. Поляков. – 4-те вид., переробл. і доповн. – Д.: Вид-во ДНУ, 2008. – С. 192; Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова за роки незалежності України 1991–2005 рр. / гол. ред. В.А. Смитина; заст. гол. ред. В.О. Іваниця; відп. секр.: М.О. Подрезова, В.О. Полтавчук. – Одеса: Астропринт, 2005. – С. 10–20; Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка / В.В. Різун, М.С. Тимошик, А.Є. Конверський та ін.; передм. В.В. Скопенка. – К.: Наша культура і наука, 2004. – С. 308.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Бут В.М.

студент,

Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж

імені Івана Франка

Науковий керівник: Шакура Ю.О.

викладач, аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІСТИЧНО ЗАНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ У МОВІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Для текстів сучасної преси характерним є посилення виявлення мовної особистості. Відтепер слово несе не просто чітку інформацію читачеві, а й емоційно-оцінну характеристику, що людина надає тій чи іншій ситуації, її соціально-політичний та культурологічний рівень. Текст стає основним виразником мовної індивідуальності, адже процеси, що відбуваються в мовному просторі (введення діалектних слів і слів, що належать до розмовного стилю) останнім часом, значно демократизували мову та вивільнили творчі ресурси мовної особистості. Мова нібито прагне позбавитися тиску застарілої норми.

Вибір слова є однією із ключових проблем журналіста, адже для реалізації своїх задумів йому потрібні такі одиниці позначення, що найточніше передаватимуть його ідею з одного боку, і оцінку подій і фактів – з іншого. Однією з

можливостей реалізації такого поєднання виступає вживання в мові засобів дисфемії.

Дисфемізми (дисфеми) – (від лат. *dis* – це префікс, який означає протилежність того, що позначає корінь слова; *euphemia* – це корінь, який означає пом'якшений вислів) це навмисне використання грубих, вульгарних, стилістично знижених (іноді нецензурних) слів і виразів із метою висловлення різко негативної оцінки або створення особливої експресії. В якості дисфемізмів можуть також використовуватися жаргонізми та просторічні слова і вирази, вживання яких у літературній мові обмежене. Приклади дисфемізмів, що використовуються в повсякденній мові: «здохнути» замість «померти», «витріщатися» замість «дивитися» і т. п.

Дослідженням цього питання займалися Р. Гальперін, М. Кацев, П. Крисін, В. Костомаров. Але всі праці, які стосуються цього мовного явища обмежуються лише частковими згадуваннями про нього. Вивчення дисфемії як окремого мовного явища до сьогодні залишається актуальним.

На сучасному етапі мова ЗМІ переповнена гостро-критичною, іронічною і ненормативною лексикою. Навіть найпопулярніші авторитетні видання дозволяють собі використання розмовних, грубих, жаргонних і навіть лайливих слів та виразів. Дисфемістичні одиниці номінації все частіше обираються авторами для надання оцінки фактам дійсності. Засоби дисфемії стали природною ознакою медійного тексту.

Вживання дисфемізмів автором будь-якого тексту є свідомим і навмисним. Він заздалегідь знає, що його висловлювання буде сприйняте як грубе, проте свідомо

віддає перевагу більш дошкульному й ущипливому варіантові висловлення. Така характеристика дозволяє визнати дисфемізм сильним, емоційно-зарядженим експресивним засобом мови. Наявність дисфемізмів у пресі свідчить про негативну оцінку або ж насміх, глузування чи іронію стосовно описаних фактів або подій.

Для підтвердження теоретичних засад функціонування дисфемізмів у періодичних виданнях розглянуто ряд конкретних прикладів, взятих з Менської районної газети «Наше слово»:

«То що з того, що купив ти, куме, той Деу ЛАЙНОс?» (№29 від 20.07.13). Вживанням дисфемізму «Деу ЛАЙНОс» прозоро демонструється приклад глузування щодо технічних характеристик автівки Daewoo Lanos. Саме завдяки використанню цього мовного явища акцент іде саме на марку машини, висміяти яку очевидно і прагнув автор.

Маємо приклад у якому завдяки дисфемістичним заміникам основна увага читача зорієнтована на поганий стан описаних транспортних засобів: *«Куди тільки нас не заносило на добитих потягах та автобусах...»(№29 від 20.07.13).* Дисфемізм «добитий» цілком можна було замінити, наприклад, словом «старий», «незручний» тощо. Але завдяки використанню цього мовного засобу речення набуває більш експресивного забарвлення і автоматично змушує зробити акцент саме на означенні, яке характеризує стан описаного транспорту.

«Чи не здається вам, що пахне синявою?» (№21 від 25.05.13). У даному прикладі дисфемістичний вислів «пахне синявою» свідчить про нетрадиційну орієнтацію описаного автором об'єкта. Адже, синій або ж блакитний – це колір, яким у соціумі забарвили сексуальну меншину

гомосексуалістів-чоловіків. У сучасному суспільстві не тільки блакитний, а й рожевий кольори набувають образливого характеру, адже ставлять під сумнів сексуальну орієнтацію людини (рожевий колір позначає сексуальну меншину лесбійського напрямку). Тому використавши даний дисфемістичний заміник автор свідомо віддає перевагу більш дошкульному варіантові висловлення.

Використовувати дисфемізми журналісти не соромляться, а навпаки намагаються їх помістити не тільки в текстах, а й у заголовках, таким чином «купаючи» увагу читача: *«Хто винен, або чи буянив з пузирем Дягівський сільський голова?»* (№30 від 27.07.13). Яскраво виражена дисфема «буянити з пузирем» позначає неадекватну поведінку людини, яка знаходиться у алкогольному сп'янінні. Слово «буянити» означає «вести себе шумно», а «пузир» у розмовній лексиці використовується для позначення пляшки горілки. Використавши саме ці заміники, автор тим самим зорієнтував увагу читача на негативну характеристику сільського голови. Цілком очевидно, що людина котра побачила такий сміливий заголовок захоче прочитати і сам матеріал.

З наведених вище прикладів, бачимо, що дисфемізм відзначається шаржовою сутністю об'єкта чи явища, обраного для критичної оцінки. Шарж є різновидом карикатури, який, при дотриманні зовнішньої подібності, виділяє, загострює і змінює характерні ознаки об'єкта. Отже, дисфемізм можна визнати зброєю мовної карикатури, за допомогою якої певна «жертва» постає в безглуздому вигляді.

Розглянувши різні приклади використання дисфемізмів у періодичних виданнях, пропонуємо класифікувати їх по

групах, залежно від сфери у якій вони частіше всього зустрічаються.

1.Лексико-семантична група дисфемізмів, котрі використовуються для позначення поняття «помирати»: *здихати, відкинути ласті, зводити кінці,дохнути, відмучитися, скопититися*:

- От і здохла фінансова криза («Газета по-Українськи». 2011.№7.С.6);

2.Лексико-семантична група дисфемізмів на позначення понять «хвороба», «хворіти», «хворий»: *болячка, зараза, мучитися, бацильний, доходитьи*:

- Вона була просто ходяча болячка («Наше слово». 2012. № 21. С.3);

3.Лексико-семантична група дисфемізмів, які позначають фізичний та розумовий розвиток людини: *тупий, чахлий, ніякий, дурний, придуркуватий, гном, шпала, жирний, відсталий*:

- Як на мене, то це була абсолютна тупість («Україна молода». 2012. № 184. С. 5);

4.Лексико-семантична група дисфемістичних заміників, які відносять до широкого кола кримінальної сфери: *криса, стукач, беньки, моргала,рамси плутати(не розуміти)*:

- Говорять, що у райраді з'явилася криса («Наше слово». 2013. № 17. С. 2);

5.Лексико-семантична група дисфемізмів, які позначають недоліки характеру людини. Акцент лежить на негативних рисах характеру та на сексуальній орієнтації людини: *голубий(гомосексуаліст), рожева(лесбійка), гомік, ротата, гадюка, падлюка, хитрожсона, відьма*:

- То була справжня відьма, яку ненавиділо півсела («Наше слово». 2013. № 32. С. 4);

6.Лексико-семантична група дисфем, які використовують для позначення національної приналежності: *китайоза, кацап, москаль, хахол, татарва, чучмек*:

- І не набридла вам ота татарва? («Україна Молода». 2013. №179. С. 4);

7.Лексико-семантична група дисфемізмів, які позначають стан людини: *нажертись, варена, убитий (стомлений), підірваний, тороплений*:

- Нажралася вже напевно («Газета по-українськи». 2013. №16. С. 3);

8.Лексико-семантична група дисфемістичних заміників, які використовують для позначення дії людини: *бісити, профукати, втикати в коробку, тупити,буянити, нити*:

- Не розумію як можна було профукати такий шанс? («Україна Молода». 2013. № 002. С. 8);

9.Лексико-семантична група дисфем на позначення того чи іншого предмету: *пузир, фігня,бадяга*:

- Взяти в руку ту фігню означало погодитись з ним («Газета по-українськи». 2013. №17. С. 3).

Варто звернути увагу, що розглянуті вище лексико-семантичні групи дисфемізмів не є вичерпаними. Адже по мірі того, як суспільство розвиватиметься і змінюватиметься, будуть з'являтися нові етичні обмеження та норми у мові, яких намагатимуться оминати журналісти, з чого слідує, що дисфемістичний словник буде постійно наповнюватися.

У результаті здійсненого дослідження дійшли таких висновків: сьогодні дисфемістичні заміники в мові ЗМІ є частотними і вживаються для маркування зон напруження, що послабляє класичну літературну норму; дисфемізм актуалізує негативну складову характеристики об'єкта;

найуживанішими тактиками дисфемізації є іронія, глузування, насміх. Використання дисфемізмів у мові ЗМІ сьогодні має сприйматися не тільки як прикмета часу, але як спроба самовизначення мовця, прагнення свободи думки, слова та свободи від мовної “однаковості”.

Список використаних джерел:

1. Всеукраїнська інформаційно-політична щоденна газета «Україна Молода» / гол. ред. М. Дорошенко. – Київ, 1991. (№ 002, 179, 184 2013 рік).

2. Всеукраїнська суспільно-політична газета «Газета По-українськи»/ гол. ред. В. Рубан. – Львів, 2006 (№ 7, 16, 17 2013 рік)

3. Менська районна газета «Наше слово» / гол. ред. О. Назаренко. – Мена, 1997 (№ 17-№ 32 2013 рік)

4. Костомаров В. Г. Наш язык в действии : Очерки современной русской стилистики / В. Г. Костомаров. – М. : Гардарики, 2005. – 287 с.

5. Ставицька Л.О. Українська мова без табу : [словник нецензурної лексики та її відповідників] / Л.О. Ставицька. – К. : Критика, 2008. – 456 с.

6. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): [монографія] / О. А. Стишов. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 188 с.

Грисюк В.П.

студент,

Східноєвропейський національний університет

імені Лесі Українки

ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ДРУКОВАНОГО МЕДІАПРОЕКТУ

Формально-змістова організація створення друкованого видання (концепція) є актуальним аспектом дослідження видавничого процесу. У науковій думці, звичайно ж, існує чимало підходів до її розуміння (М. Тимошик, В. Шевченко, Т. Крайнікова). Утім найкращий підхід, на наш погляд, обрав болгарський вчений Димітрій Георгієв (його бачення ми беремо за основу), що виділяв у концепції друкованого видання такі аспекти:

1. Суспільна місія і головне завдання газетного видання.
2. Типологічна концепція (зміст та літературно-художні форми).
3. Графічна концепція (структура, графічне оформлення)
4. Організаційна концепція (організація редакційної роботи).

Задля систематизації, пропонуємо їх поділити на зовнішні та внутрішні. Відповідно суспільна місія, завдання видання і типологічна концепція – це внутрішня основа, а графічна та організаційна концепція – зовнішня.

Отже, поставивши перед собою завдання розробити загальну концепцію видання, потрібно окремо скласти план її внутрішньої та зовнішньої основи. Окрім того, визначивши місце видання в інформаційному просторі (ринок функціонування періодики в країні/прогноз

рентабельності), його спеціалізацію (суспільно-політичне, культурно-просвітницьке, розважальне тощо), провівши аналіз аналогів та прототипів. Починати роботу пропонуємо з плану зовнішньої основи, тобто форми, у яку згодом вкладатиметься змістове наповнення видання. Мета нашого дослідження – визначити критерії розробки плану зовнішньої концепції друкованого видання.

У структурі зовнішньої концепції видання виділяємо такі параметри:

- 1) обкладинка;
- 2) герменевтика назви;
- 3) структура видання;
- 4) стильове рішення;
- 5) кольорова гамма;
- 6) шрифти;
- 7) зображувальний матеріал;
- 8) формат;
- 9) цільова аудиторія;
- 10) тираж та джерела фінансування;
- 11) захисні позначки та герметична упаковка.

1) Обкладинка. Обкладинка – це обличчя будь-якого видання, адже вбирає у себе його найхарактерніші диференційні ознаки; є символом цільової аудиторії, відображаючи її прагнення та інтереси. Тому до створення обкладинки варто підходити дуже відповідально і професійно. Особливу увагу маркетологи рекомендують зважати на композиційну єдність текстового блоку і зображень, поліграфічну якість, читабельність заголовків та збалансованість кольорів.

2) *Герменевтика назви*. Назва, зазвичай, відображає обрану спеціалізацію видання та є основним центром змістоформ.

3) *Структура видання*. Це основний параметр у зовнішній концепції видання. Як правило, редакція заздалегідь обирає певний перелік основних та додаткових рубрик і, періодично жонглюючи ними з номера у номер, протягує червоною ниткою основну ідею видання. Сама на цьому етапі має бути чітко визначено усі елементи певного ЗМІ та поєднано їх у «єдину картину». Щоб ефективно сконструювати структуру, можна використовувати цілий спектр різноманітних методів, також можна застосовувати здобутки дослідників комунікаційних технологій [6].

4) *Стильове рішення*. Стиль видання – це бачення графічного редактора або будь-якого іншого фахівця з числа працівників редакції, які володіють необхідним обсягом знань з галузі дизайну і можуть запропонувати цікаве й оригінальне рішення для загального оформлення рубрик, додаткової інформації, знесень, цитат – усього того, що має бути вміщено у креативну форму.

5) *Кольорова гамма*. Палітра друкованих ЗМІ, зазвичай, залежить від видавничих потужностей та економічної диференціації поліграфічного ринку. Наприклад, скандинавський принцип газетного журналізму будується на ґрунті аскетичності/економії в моделях репрезентації та у виборі якості носія (простий папір/чорно-білий друк). «Таблоїдна преса» в США навпаки – повністю еkleктична (яскраві кольори/глянець). Таким чином набір кольорів у друкованому ЗМІ прямо залежить від можливостей видавця (орієнтовна вартість одного примірника), стильового рішення, зображувального матеріалу [1] та ін.

б) *Шрифти.* Шрифтова стилістика оформлення скерована на простоту, легкість і зручність, тому для верстки основного тексту шрифт підбирають максимально лаконічний та сучасний з невеликими зарубинами (оскільки дослідники функцій людського ока виявили властивість його сітківки добре «вловлювати» зарубини букв, ідентифікуючи літери).

За словами фахівців у сфері медіа, реципієнти починають читати тексти із заголовків, і чи прочитають вони весь матеріал – залежить від їх якості. Важливо, аби заголовки були короткими, оригінальними та інтригуючими, а шрифти помітними й зрозумілими [5].

7) *Зображувальний матеріал.* У періодиці застосовуються декілька видів зображувальних засобів: фотографії (портретні, панорамні), фотоколажі, гумористичні ілюстрації, рисунки олівцем, малюнки, боді-арт (світлини). Усі вони рівномірно розподіляються та композиційно правильно розміщуються на сторінках видання, доповнюють сухі текстові блоки та урізноманітнюють зміст.

8) *Формат.* Розглядаючи та аналізуючи поліграфічний ринок, ми дійшли висновку, що в сучасних умовах під час вибору формату видання фахівці керуються двома найважливішими критеріями: зручністю та легкістю транспортування.

9) *Цільова аудиторія.* В ході аналізу цільової аудиторії певного друкованого ЗМІ розраховуються економічні показники можливих прибутків в майбутньому, тематичний діапазон реклами, зміст матеріалів тощо.

10) *Тираж та джерела фінансування.* Оптимальний наклад для першого випуску часопису – 1 тис. примірників.

Цього цілком достатньо, аби визначити рівень читацького попиту на видання, перевірити конкурентоспроможність журналу, вивчити та доопрацювати прорахунки у роботі. Для другого та усіх наступних чисел журналу кількість примірників визначається залежно від отриманих прибутків. (Традиційно друковані ЗМІ отримують основний дохід за розміщення реклами та замовні журналістські матеріали («джинсу»), окрім, звичайно ж, продажу самого видання).

11) Захисні позначки та герметична упаковка. Українське законодавство, зокрема Закон України «Про інформацію» [4], Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [2], Закон України «Про захист суспільної моралі» [3] передбачають деякі захисні елементи у процесі розповсюдження спеціалізованих видань (до прикладу, еротичних). Вони, зокрема, мають продаватися у герметичних упаковках, а на обкладинці забороняється розміщувати відверті сексуальні сцени (оголеність, імітація статевого акту тощо).

Отже, запропоновані нами критерії розробки плану зовнішньої концепції друкованого видання є цілком обґрунтованими і, головне, послідовними. Тому їх доцільно застосовувати у тренувальних студентських медіапроектах, а також реальних медіапроектах конкурентного видавничого ринку України.

Список використаних джерел:

1. Артушевська І. Кольорознавство. Конспект лекцій для студентів спеціальності «Дизайн» денної та заочної форми навчання / Артушевська І.В. – Луцьк: ЛДТУ, 2004. – 118 с.

2. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України – 1993 – № 1, с. 1

3. Закон України «Про захист суспільної моралі» // Відомості Верховної Ради України – 2004 – № 14, с.192

4. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України – 1992 – №48, с.650

5. Картер М. Современный дизайн газет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.e-reading.co.uk/bookreader.php/112788/Karter_-_Sovremennyyi_dizaiin_gazet.html

6. Холод О.М. Комунікаційні технології [текст] підручник / О.М. Холод – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 211 с.

Дроздова О.В.

*кандидат історичних наук, доцент, докторант,
Харківська державна академія культури*

ЕЛЕКТРОННА КАНЦЕЛЯРІЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Сучасна торговельна діяльність ґрунтується на технологіях, які вимагають обміну інформацією, оскільки взаємодія суб'єктів товарного ринку має інформаційну сутність. Сукупність засобів сучасної обчислювальної техніки дає можливість сформуванню глобальної мережі єдиного інформаційного обслуговування з цифровою передачею інформації за допомогою електронної канцелярії [1, с. 162]. Документообіг є важливою ланкою діяльності торговельних підприємств, оскільки визначає не тільки інстанції руху документів, але і швидкість цього руху. Документообіг торговельної галузі – це рух документів в організації з моменту їх створення або отримання до

завершення виконання або відправлення. З нечіткою організацією руху документів в даний час пов'язують багато недоліків в організації документного забезпечення діяльності торговельної галузі. Нині постає нагальна потреба в організації і функціонуванні електронної канцелярії на торговельних підприємствах і установах.

У роботі сучасної електронної канцелярії та електронного офісу торговельних підприємств можна виділити такі основні види роботи з документами:

1. Робота, з файлами документів на машинних носіях (введення, редагування тощо). Існує велика кількість програмних засобів, які дозволяють готувати текстові, табличні, графічні, мультимедійні та інші документи.

2. Управління документами (Document Management). Передбачається, що кожний документ може характеризуватись складною сукупністю структурованих даних. Системи управління мають забезпечувати їх ефективно зберігання і обробку.

3. Пересилання документів (e-mail). Пересилання документів і супроводжувальної інформації для роботи з ними інших користувачів комп'ютерної мережі можуть забезпечувати як найпростіші системи електронної пошти, так і розвинуті організаційні системи, які дають змогу, наприклад, пов'язувати з документами специфічні набори реквізитів і маршрути руху.

4. Групова робота над документами (Groupware). Група користувачів мережі може паралельно працювати над спільними документами, використовуючи певні системи, що забезпечують оперативне відслідковування всіх змін і версій.

5. Управління потоком робіт (WorkFlow). Автоматизація складних багатокрокових алгоритмів роботи з документами

в торговельній організації. Дана технологія включає автоматизацію управління потоками робіт і виконання ділових процесів,, моделювання діяльності торговельного підприємства

Перелічені види робіт можуть здійснюватись за допомогою спеціалізованих пакетів. Одним з таких пакетів є офісна система Microsoft Office. Усі програмні продукти цієї системи уніфікуються, інтегруються між собою, що дає змогу в межах вирішення ділової проблеми здійснювати інформаційний обмін незалежно від типу документа [2, с. 86-87].

До числа способів, що дозволяють ефективно удосконалювати технологію документообігу та електронної канцелярії торгівлі, відносять оптимізацію процедур підготовки та оформлення документації, упорядкування документаційного навантаження в часі з метою більш рівномірного розподілу.

Для визначення потреби торговельної організації у впровадженні електронної канцелярії необхідно враховувати: тип торговельної організації, її масштаб діяльності, річний обсяг документообігу та стиль управління.

Технологічними інструментами роботи з електронними документами, які функціонують в електронній канцелярії мають бути сучасні електронно-обчислювальні засоби, ПК, встановлені на робочих місцях і з'єднані в єдину мережу. Якщо комп'ютерна мережа охоплюватиме всі робочі місця персоналу, який працює з документами (як у канцелярії, так і в інших структурних підрозділах торговельної організації), з'являється можливість використовувати її для переміщення документів і централізовано через канцелярію відслідковувати хід процесу роботи з ними.

Впровадження електронної автоматизованої канцелярії означає комплексне використання сучасних технічних засобів автоматизації процедур і функцій документаційного забезпечення управління, включаючи створення і обробку текстів, їх редагування, збереження і пошук, а також передачу документної інформації каналами електрозв'язку як всередині організації, так і за її межі. Сюди ж входить інформаційне обслуговування персоналу, використання засобів програмної підтримки процесів підготовки й прийняття рішень, розробка вивірених підходів до їх виконання й контролю [3, с. 37].

Необхідно зазначити, що стратегічним завданням для торговельного підприємства є проблема вибору такої комплексної автоматизованої системи управління документаційним забезпеченням, що здатна створювати, зберігати, здійснювати пошук, редагувати і розсилати торговельні документи. Проблема тут полягає в тому, що лише небагато програм даної категорії наближаються до того рівня, на якому всі перелічені функції забезпечуються одночасно.

Автоматизована система управління документацією може визнаватися повною, якщо вона спроможна виконувати ключові функції: надавати можливість індексування і пошуку документів; контролювати стан роботи з документом, який може знаходитись у будь-якій частині мережі торговельної установи; швидко визначити місцезнаходження у разі потреби; групувати документи (зводити в один файл тексти, графіки, таблиці), формуючи певний складний документ.

Зауважимо, що на сьогодні в торговельній діяльності застосовуються програмні продукти: «коробкові», які є

багатофункціональним продуктом з добре розробленою довідковою документацією, що підтримуються фірмою-розробником, не враховують специфіки конкретної торговельної установи.

Крім того, набуло поширення програмне забезпечення на замовлення – це складні, створювані на замовлення програми, що характеризуються довгим неритмічним циклом розробки і впровадження. Вони потребують значного фінансування, але разом з тим враховують специфіку конкретного підприємства.

Також функціонують складні узагальнені програмні продукти, що є масовими, але потребують установки, впровадження, супроводження і технічної підтримки. Такими є бухгалтерські програми та програми організації ведення і автоматизації спеціального діловодства [4, с. 95-96].

Таким чином, впровадження електронної канцелярії створює програмну основу для роботи з торговельною документацією, об'єднує потоки електронних документів між підрозділами організацій, уніфікує торговельну документацію, зменшує трудомісткість опрацювання документів, прискорює їх рух, координує діяльність організації. що, тим самим, підвищує ефективність і конкурентоздатність торговельних підприємств. Застосування програмних продуктів: «коробкових», на замовлення, узагальнених виключає затримки і помилки при опрацюванні торговельної документації.

Список використаних джерел:

1. Савощенко А.С. Інфраструктура товарного ринку: навч. посіб. / А.С.Савощенко. – К.: КНЕУ, 2005. – 336 с.

2. Савчин Т. Мова і ділове спілкування: норми, етикет, діловодство: навч.-метод. посібник для студ. вищ. навч. закл. /Т, Савчин. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ, 2002. – 264 с.

3. Слободянюк Н. Діловодство та управлінська документація: навч. посіб. / Н. Слободянюк. – Вінниця : ВНТУ, 2004. – 79 с.

4. Блощинська В. Сучасне діловодство: Навчальний посібник/ Віолетта Блощинська,; М-во освіти і науки України, Інститут менеджменту та економіки «Галицька академія». – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 319 с.

Олійник К.І.

студентка;

Лютко Н.В.

кандидат політичних наук, доцент,

Хмельницький національний університет

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Однією з важливих проблем сучасного суспільства є гендерна рівність. Сьогодні гендерна нерівність вказує на прив'язаність людей до стереотипів, а також на неспроможність розвиватись економіці у всіх її проявах, беручи до уваги економічну активність як чоловіків, так і жінок.

В сучасній Україні досить добре помітно прояви гендерної нерівності. Дані прояви ми можемо побачити в нерівних можливостях чоловіків і жінок щодо освіти та працевлаштування, власності та розміру доходу.

Дослідженнями питання гендерної нерівності займалися такі вчені, як Н. Ісакова, О. Красовська, Л. Кавуненко, О. Бойко, Г. Герасименко, В. Довженко, К. Карпенко, Е. Лібанова, О. Стрельник та ін.

Гендер – це соціальна стать на відміну від біологічної, і розвивається вона у процесі соціальної, культурної і мовної практики. Гендерний фактор, який враховує природну стать людини і її соціальні «наслідки», є однією з істотних характеристик особистості і потягом усього життя впливає на її усвідомлення своєї ідентичності [6, с. 231].

Гендерна система виступає соціально сформованою системою нерівності за статтю. Гендер є одним із способів соціальної диференціації суспільства, який в поєднанні з такими соціально-демографічними факторами як раса, національність, вік утворює соціально ієрархію в суспільстві.

В сучасному світі ми маємо говорити вже не тільки про відмінності між континентами або країнами, але і про відмінності всередині них, оскільки сучасні суспільства є мультикультурними та багатонаціональними, що забезпечує різноманітність гендерних проявів.

Гендерне рівноправ'я означає справедливе поводження з жінками і чоловіками з урахуванням їх потреб. Це може припускати рівне поводження з ними або неоднакове поводження, яке, проте, вважається рівноцінним з погляду прав, пільг, зобов'язань та можливостей. Гендерне рівноправ'я – це засіб, а гендерна рівність – мета. Для прикладу, доступ до освіти залежно від того, чи є дитина хлопчиком або дівчинкою. У деяких країнах, що розвиваються, навіть не дивлячись на те, що початкова освіта там обов'язкова і безкоштовна, дівчаток не посилають

до школи, тому що в певні години дня вони повинні виконувати домашні обов'язки, і вважають освіту для дівчаток необов'язковою [2].

Існує кілька підходів до інтерпретації гендерної рівності:

- як природне і зумовлене функціональне функціональним значенням чоловічої і жіночої ролей;
- як відмінність, сконструйована у формі нерівності можливостей та життєвих шансів чоловіків та жінок;
- як нерівність класових позицій чоловіків і жінок, їх позицій в системі соціальної стратифікації;
- як конфлікт обох статей;
- як пригноблення жінок і чоловіків: все зумовлено традиційними ролями;
- гендерна нерівність як пригноблення жінок, насильство над ними [5, с. 152-153].

Концепція і практичне застосування гендерної рівності є центральними поняттями сталого розвитку суспільства. У гендерній рівності не йдеться про питання жінок. Мова йде про рівну участь чоловіків та жінок у покращенні умов як їхнього власного життя, так і життя громади.

Метою політики гендерної рівності і її практичного застосування є:

- підтримка рівноправної участі жінок поряд з чоловіками у прийнятті рішень для забезпечення стабільного розвитку суспільства;
- підтримка жінок та дівчат у реалізації своїх людських прав;
- зменшення гендерної нерівності у доступі до ресурсів та результатів розвитку, а також у здійсненні контролю над ними.

Для реалізації даної мети існує сім керівних принципів:

- гендерна рівність є інтегральною частиною всіх програм, проектів та стратегій;
- досягнення гендерної рівності вимагає визнання того, що кожна політика, програма чи проект різною мірою стосується чоловіків та жінок;
- досягнення гендерної рівності не означає того, що жінки стануть такими самими як чоловіки;
- наданням жінкам більших повноважень є центральним питанням у досягненні гендерної рівності;
- забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у прийнятті економічних, соціальних та політичних рішень;
- гендерної рівності не можна досягти через партнерство між жінками та чоловіками;
- досягнення гендерної рівності вимагає спеціальних заходів для усунення гендерної нерівності людей [7].

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Статті 3, 21, 23, 24 Конституції закріплюють рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Частина третя ст. 24 Конституції України, безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї і так далі [4].

В Україні часто порушуються права, які проголошуються в галузі освіти, праці та винагороди за неї, хоча у 1980 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». Цією дією України підтвердила потребу втілення в життя ідеї про рівність між чоловіками та жінками у всіх сферах життя. В Україні не

сформована єдина державна політика, яка була б спрямована на комплексне розв'язання всіх проблем, пов'язаних з дискримінацією жінок.

Зараз в країні не спостерігається жодних гендерних обмежень в доступі до всіх рівнів освіти; більше того, серед населення, яке охоплене системою вищої освіти, існує помітний гендерний дисбаланс на користь жінок. Не простежується значних гендерних відмінностей і щодо можливостей доступу до ринку праці – рівні економічної активності та зайнятості українських жінок залишаються одними з найвищих у світі. Але чисельність зареєстрованих безробітних жінок постійно вища ніж чоловіків, такий факт зафіксовано на період 2013 року. (таблиця 1) [3].

Таблиця 1

**Кількість зареєстрованих безробітних за статтю у 2013 році
(на кінець звітного періоду, тис. осіб)**

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Разом	564,5	589,1	571,6	534,7	501,0	465,3	451,5	435,4	422,1	394,6	423,8	487,7
Жінки	293,4	303,7	301,5	292,5	275,9	259,1	254,6	247,8	241,0	235,3	244,1	256,9
Чоловіки	271,1	285,4	270,1	242,2	225,1	206,2	196,9	187,6	181,1	159,3	179,7	230,8

Проблеми гендерної нерівності в Україні мають певні особливості: високий рівень зайнятості та освітньо-професійної підготовки жінок відзначається їх незначним

представництвом у сфері прийняття рішень – в політиці, в керуванні економічними організаціями [1, с.86].

Таким чином, в сучасній Україні жінки можуть стати каталізатором активних ринкових перетворень, що сприятиме демократизації суспільства і зміні обличчя національного бізнесу. Жінки є більш освіченою частиною, вони активніше схиляються до різних форм перепідготовки та перекваліфікації. Якщо ж урахувати, що жінки сконцентровані сьогодні в тих секторах економіки, які в майбутньому будуть розширятися (торгівля, сфера послуг, банки, туризм, освіта), від рівня їх активності і від здатності суспільства використати цей потенціал дійсно залежить майбутнє країни.

Ситуація в сьогоднішній Україні потребує створення і реалізації державної програми подолання гендерної нерівності, адже зміни у становищі жінок в Україні можливі лише за умови послідовної державної гендерної політики.

Список використаних джерел:

1. Атаманюк Е.А. Гендерна рівність у сфері соціально-трудоких відносин в Україні / Е.А. Атаманюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4. – С. 84-88.

2. Гендерна політика: соціально-трудокі відносини. Конфедерація роботодавців України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.

3. Кількість зареєстрованих безробітних за місцем проживання та за статтю у 2013. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Конституція України: Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р . [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10>

5. Стрельник О. Гендерна нерівність: теоретично-методологічні підходи до інтерпретації / О. Стрельник // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №4. – С. 147-154.

6. Тихоновська Г.С. Визначення поняття «гендер» та гендерні дослідження в сучасній лінгвістиці / Г.С. Тихоновська // Вісник Житомирського державного університету. – 2012. – №66. – С. 231-234.

7. Фозикош М.М. Проблема гендерної рівності в сучасному українському суспільстві . – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.kds.org.ua/node/951/function.session-start>

Олійник Г.Я.

студентка,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

**ГЕНЕЗА МІФОЛОГЕМИ В РАДЯНСЬКОМУ
ТОТАЛІТАРНОМУ ДИСКУРСІ
(НА ПРИКЛАДІ ЗМІНИ ТРАКТУВАНЬ ІСТОРИЧНОЇ
ПОСТАТІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО)**

Задача міфу від початку існування людства, на думку французького філософа Ролана Барта, давати відповіді на ті питання, на які нам фізично майже неможливо знайти раціональні пояснення. Давати відповідь на питання про початок, першооснову, щоби в подальшому існування таких дискурсів повсякденного життя були само собою зрозумілими, апостеріорі такими «що існували завжди» [2; с. 352].

Політична міфологія – явище, безперечно, пов'язане з традиційною міфологією, і ніде так чітко не простежується

цей зв'язок архаїчних майже завжди релігійно-трансцендентних міфів із протосучасними політичними міфологемами, як у тоталітарних спільнотах [8].

В Рядянському Союзі політична міфологія знайшла своїм підґрунтям традиційні релігійні уявлення, що були, як відомо, симбіозом християнства, іудаїзму, мусульманства, язичництва тощо [6; с. 153].

Можемо простежити цей перехід міфів з архаїчної площини у модерну: партійні з'їзди, грандіозні святкування річниць Великої Жовтневої революції своєю широтою нагадують ритуальні свята[7]. Важлива роль ідеології, що замінює віру. Віра – диктат, озвучений зверху, в якому належить бути переконаним в перемозі пролетаріату над буржуазією та знищенні капіталізму. В цьому одне з пояснень доносів дітей на батьків, сусідів на сусід і т.д. І невід'ємний від цієї віри страх перед розгніваним всесильним божеством, який може розпорядитись із твоїм життям на власний розсуд [4; с. 421].

Для формування віри також конструюватимуться міфи: про Павлика Морозова, який нібито доносить на своїх родичів-куркулів, про Олексія Стаханова, який видає понаднормову кількість виробітку, і т.д. В сучасному світі ці міфи будуть дешифровані і спростовані фактами. Але матимемо певність, що відголосками радянської свідомості вони проживуть ще не одне покоління [1; с. 300].

Важливо ще відзначити специфіку. В радянському тоталітарному дискурсі формально маємо справу із «лівим» міфом за класифікацією Ролана Барта, який розрахований на широкі маси. Йому властива штучність, бідність форм, відсутність рефлексії, короткостроковість і швидка змінність в залежності від обставин [2; с.388].

Для ілюстрації даного положення розглянемо трактування образу Богдана Хмельницького в різні періоди радянської історії.

Постійні зміни ідеологічного курсу центру вимагали постійних змін на всіх інших рівнях системи. Курс ленінського перевороту – це курс пролетарського інтернаціоналізму. Тобто характер історичних подій має оцінюватись з точки зору класової боротьби та заперечення існування національностей. Сталін, прийшовши до влади суттєво змінює курс, який з часом проявляється у звеличенні ролі російського імперіалізму. Отож, якщо в першому дискурсі національні історії мали бути спростовані й піддані гострому критичному аналізу, то в другому ми бачимо передумови до дослідження і розвитку національних історій, даремно, що вони відбувались для того, щоб зробити кінцевий висновок про власну неповноцінність і визнати за основне потребу в мудрому керівництві великого братнього російського народу. Воєнний період активізує процес відродження національних історій та стимулює пошук в них героїчних архетипів для духовної мотивації захисту своєї землі. Але дана активізація різко припиняється у повоєнний період, побачивши загрозу побудові великоросійського імперіалізму.

Поглянемо на градацію образу Б. Хмельницького в цих дискурсах. Перші роки існування радянської імперії – це жорстка критика гетьмана, апелюючи до його шляхетського походження і наголошуючи на тому, що війна була не народною, а народ укотре був використаний для здобуття кимсь панських привілеїв. В тридцятих роках (вже, відповідно, і при Сталіні) цей образ був збережений і навіть розвинутий. Промовистим є той факт, що під час

святкування великих радянських свят, пам'ятник Хмельницькому, зведений ще у 1888 році, на Софіївській площі забивали дошками. Роком реабілітації постаті Хмельницького вважається 1938, коли терор трохи послабився. На перший план починає виходити ідея «возз'єднання» (згодом розгорнулася дискусія щодо коректності терміну). Перехід від класового розуміння до національно-союзного був поступовим, але досить помітним. Відвертого звеличення Хмельницький все ще не отримує. Тут при аналізі союзу домінуватиме термін «меншого лиха» (Україна не мала жодних шансів на самостійну реалізацію, а серед альтернатив, під чий протекторат вона могла би бути взятою, російський варіант був ось цим «меншим лихом» за офіційними версіями). Введення цієї дефініції мов би символізувало компроміс переходу від традиційно марксистського засудження імперського колоніалізму до нового акцентування уваги на продовженні традиції Російської імперії Радянським союзом. Починається популяризація постаті гетьмана в культурі.

З приходом Другої світової війни образ Хмельницького почнуть експлуатувати все частіше. Наприклад, в квітні 1941 року, за два місяці до початку радянсько-німецької війни, на екрани виходить фільм І. Савченка «Богдан Хмельницький», який показуватимуть бійцям перед відправленням на фронт, адже його виховний підтекст заключатиметься у формуванні патріотичних мотивів та вихованні ненависті до своїх ворогів. В містах споруджуються пам'ятники, називаються вулиці, відкриваються музеї присвячені великому українському гетьманові. Пошук героїчних архетипів, здатних підняти бойовий дух населення та вказати на тяглість таких речей протягом кількох щонайменше століть,

дозволяє історикам ширше висвітлювати заборонені до того моменти історії. У повоєнні роки поступово відбувається спад досліджень власне національних історій і курс знову повертається на зображення лінійного поступу народностей СРСР, кінцевою метою якого було об'єднання під російським керуючим крилом. Про концепцію «меншого лиха» забувають, на передній план виходить здійснена союзницька місія, саме на ній акцентується увага та її вихваляють [3; с. 34-137].

Підходи до розуміння постаті Богдана Хмельницького протягом двох десятків років змінювались кардинально із одночасним переслідуванням тих, хто за цими змінами не встигав. Образ гетьмана – один із прикладів конструювання тоталітарної дійсності. Як бачимо, правила для утворення цієї міфологеми були дотримані.

Починаючи від абсолютного зла, згодом ця міфологема трансформувалась у роль «меншого зла», потім в ярлик національного героя, і наостанок залишилась у свідомості багатьох і до сьогодні в контексті місії великого й довгоочікуваного возз'єднання.

Два-три десятки років не такий і великий часовий проміжок, щоб можна було забути одне тлумачення й бути відразу твердо переконаним в інших. Можливо, саме на таку специфіку радянських міфів звертав увагу Ролан Барт. За зовнішнім збереженням форми (що часом володіла високою ступінню алогічності) була дуже помітною ця поспішна внутрішня штучна конструйованість, яка завжди йшла невід'ємним додатком до продукуваних міфологем [5; с. 242].

Підбиваючи підсумок. Незважаючи на недолугість радянських міфів, їх несутнісність, запозичення, короткотривалість, кричущу штучність, вони все ще живуть

серед нас. Бо основною зброєю їх засвоєння було повторення в найрізноманітніших формах і найрізноманітніших сферах. Запорукою існування тоталітарної спільноти є здатність змусити людей припинити мислити критично і мислити взагалі, сприймати все на авторитетну віру. На жаль, цій спадщині судилось пережити саму імперію. І ці пережитки триватимуть не один десяток років, поки ми всі не почнемо мислити (!) (вважаємо за потрібне повторювати саме це слово), почнемо керуватись довгостроковими перспективами, ідучи, наприклад, на вибори, де зможемо адекватно оцінювати відповідність пропонованих кандидатур для зайняття бажаних ними посад, коли повіримо у власну здатність будувати і змінювати політичну систему, в якій нам доводиться жити. Події останніх місяців в Україні показали, що перший крок уже зроблено. Ми можемо деконструювати те, що нас не влаштовує. Але наступним кроком має бути наша здатність до конструювання. А от над нею нам ще доведеться попрацювати, бо замість цього ми все ще покладаємо надто багато сил на те, щоби ліквідувати наслідки спадщини тоталітарної імперії.

Список використаних джерел:

1. Бабаева А. В. Миф в пространстве повседневности // Смыслы мифа: мифология в истории и культуре. Сборник в честь 90-летия профессора М.И. Шахновича. Серия «Мыслители». Выпуск №8 – СПб., 2001. – С. 300.
2. Барт Р. Мифологии/Р. Барт. – М., 1996. – 458 с.
3. Єскельчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві//С. Єскельчик. – К.: «Критика», 2008. – 303 с.

4. Мелетинский Е.М. Миф и двадцатый век // Избранные статьи. Воспоминания. М., 1998, с. 421.

5. Коновалова Ж. Ф. О теории Р. Барта и практике советской мифологии / Смыслы мифа: мифология в истории и культуре. Сборник в честь 90-летия профессора М.И. Шахновича. – СПб., 200. – С.242.

6. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е.М. Мелетинский. – М., 1976. – 287 с.

7. Найдорф М.И. Заметки по культурологии тоталитаризма [Электронный ресурс]//Культурология: теория, школы, история, практика. Режим доступа: http://www.countries.ru/library/twenty/total_war.htm

8. Топорков А.Л. Мифы и мифология XX века: традиция и современное восприятие [Электронный ресурс]// Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика [http.](http://www.ruthenia.ru/folklore/toporkov1.htm) Режим доступа: www.ruthenia.ru/folklore/toporkov1.htm

Рабчун І.В.

студентка,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова

ЕВОЛЮЦІЯ КАРТИ ЯК РІЗНОВИДУ ДОКУМЕНТА: ВІД ВИТОКІВ ДО НОВОГО ЧАСУ

Картографія формувалася протягом тисячоліть. Потреба людини у використанні карти в своєму повсякденному житті змусила її створити перші картографічні малюнки ще до винайдення писемності та появи колеса. Карта почала відігравати важливу роль в житті суспільства, цю роль їй вдається утримувати і дотепер. Карта як окремий різновид

документа зацікавила В. В. Бездрабко. Відомий документознавець України протягом останніх років у кількох дослідженнях [1; 2] зверталася до згаданого виду документа. Дослідниця звернула увагу на проблеми картографічного джерелознавства, загальну теорію контексту карти в контексті історії культури.

Термін «карта» з'явився в епоху Відродження, до цього вживалися слова «tabula» чи «descriptionis» (зображення). Походить цей термін від латинського «carta» (лист, папір) [7]. Картографічний документ – це вид ідеографічного документа, що містить картографічні зображення – рисунки земної поверхні, які відображають уявлення людей про оточуючий простір свого існування [3].

Мабуть, найстародавнішою із відомих карт може похвалитися Україна. Карта була вирізьблена на кістці мамонта 15 тис. років тому. В цьому складному малюнкові науковці вбачають план поселення первісної людини доби пізнього палеоліту: зображені річка, кілька жител та ліс. Приблизно в той самий час було створене картографічне зображення на Кирилівській стоянці, відоме під назвою «Кирилівська карта» [5, с. 27]. На ньому ідентифікують фігури тварин, водну поверхню, контури житла. До найдавніших належить також картографічне зображення на срібній вазі III тис. до н. е., знайдений в одному з Майкопських курганів, яка зберігається в Ермітажі.

Цікаво, що найпростіші картографічні малюнки з'явилися ще до зародження писемності. Це свідчить про значну роль карти в житті первісної людини. Тому не дивно, що картографія невпинно розвивалася і в подальші періоди.

Про географію стародавніх єгиптян вчені дізналися по ієрогліфічним написам на різних спорудах, табличках із

слонової кістки і на папірусі. Написи розповідали про місцевості і народи, які стали відомі єгиптянам в ті далекі часи.

Близько 1530 р. до н. е., фараон Тутмос I перетнув Сирію і досягнув «Землі Двох Річок» у верхів'ях Євфрату, де залишив наскальний напис з першим відомим нам описом цієї ріки [8, с. 15]. На жаль, географічні знання єгиптян про далекі землі, отримані ними під час торгових експедицій та воєнних кампаній не знайшли свого відображення на картографічних творах. Ми маємо лише красномовні описи та яскраві малюнки на стінах споруд та папірусних сувоях.

Поряд з Єгиптом одним із найстародавніших осередків цивілізації було межиріччя Євфрату і Тигру. Про географічні знання шумерів говорить карта, яка видавлена на глиняній табличці XXV ст. до н. е. Її знайшли при розкопках за 300 км на північ від Вавилону [4, с. 298].

Надзвичайно цікавою є знахідка з Вавилону. Це – глиняна табличка пізньовавилонської доби, яка датується перським періодом (бл. V ст. до н. е.). Вона демонструє модель світоустрою стародавніх вавилонян, за якою світ являє собою плаский круглий диск з центром у Вавилоні. Проте табличка є схемою не всього світу, а лише «вавилонської ойкумени», тобто південно-західної Азії. Зображення світу на вавилонській табличці цікаве не лише тим, що виконане в картографічній манері – його зміст несе сильне релігійне навантаження. Воно є результатом синтезу географічних знань жителів Вавилонії з їх міфологічним світоглядом.

Цивілізація Стародавнього Китаю зародилась в II – I тисячоліттях до н. е. на рівнині між нижніми течіями річок Хуанхе (Жовта) та Янцзи (Блакитна). Як і в інших

стародавніх державах, нові географічні знання здобувалися китайцями внаслідок військових походів, але їх особливо цікавили зручні і безпечні торговельні шляхи.

При розкопках одного з поховань на півдні Китаю біля Чанша в 1973 р. була знайдена лакова шкатулка, яка датується 168 р. до н. е., з трьома кольоровими картами, виконаними на шовку [4, с. 306]. Точність контурів китайських карт II ст. до н. е. дає змогу припустити, що при їх складанні використані результати безпосередніх зйомок на місцевості. Головним інструментом для них, ймовірно, слугував компас, про використання якого китайські мандрівники згадують вже в III ст. до н. е.

Прообразом перших грецьких карт можна вважати яскраві фрески на стінах палаців Критського царства (XV ст. до н. е.), які носили виключно декоративний характер. Щодо реальних об'єктів, то в цьому плані цікавими є знахідки срібних і бронзових монет із зображеннями гір і пагорбів. Вражає те, що на невеликих монетах, діаметром всього приблизно 2,6 см, форми рельєфу передані дуже точно.

Розвиткові в Греції географічних знань сприяла колонізація нових земель, пік якої припав на VIII – VI ст. до н. е. Вона охопила весь відомий грекам світ: нові поселення були засновані від східного узбережжя Піренейського півострова до північних берегів Чорного моря. Колонії стали для материкової Греції невичерпним джерелом багатства та інформації. Грецькі колонізатори активно досліджували невідомі досі території. Часто карти використовувалися для уточнення кордонів в конфліктах між численними полісами – містами-державами, на які була поділена Стародавня Греція.

У II ст. до н. е. Греція була підкорена Римом і стала частиною Римської республіки. Александрія і надалі залишалася центром наукових досліджень. В творах грецького математика Герона (II ст. до н. е.) були закладені основи топографії [6, с. 178]. В своїй праці «Про діоптри» він розповідає про практичне застосування геометрії в землемірних роботах.

У II ст. до н. е. починають застосовувати глобус. Перший відомий глобус Кратеса, створений приблизно в 150 р. до н. е., представляв кулю із зображенням двох океанів, які оточують Землю: один – по екватору, інший – по меридіану [5, с. 179]. Між ними розташовувалися чотири гіпотетичні континенти, один з яких був відомим грекам населеним суходолом.

Умови для розвитку картографії в Римській імперії були досить сприятливими. Військові походи римлян охопили велетенські простори навколо Середземного моря в Європі, Азії, Африці. Римляни, використовуючи досягнення грецької картографії, зуміли застосувати її для завойовницьких цілей і будівництва доріг. Тому цілком природно очікувати наявність в Римі спеціальних дорожніх карт. Про них свідчать літературні джерела та артефакти тих часів.

На відміну від давньогрецької картографії, яка підкорялася теоретичним і філософським інтересам, римська дозволила вирішувати практичні задачі – економічного, військового, адміністративного та іншого характеру.

Економічні і політичні негаразди Римської імперії і її падіння в V ст. призвели до занепаду картографії. Визнання християнства зі своїми суворими догмами та канонами державною релігією звело нанівець досягнення язичницьких вчених Античності.

Наприкінці XV ст. у зв'язку з великими географічними відкриттями активізується розвиток географічних наук. Карти були потрібні для плавання через океан. Поряд з навігаційними інструментами моряки почали використовувати для орієнтування глобуси. Один з них, що зберігся до наших днів, виготовив у 1492 р. Німецький географ і астроном Мартін Бехайм, який брав участь в експедиціях португальців поблизу берегів Африки. Глобус Бехайма (Яблуко Землі) побудований за картами Птолемея з доповненнями й уточненнями, внесеними португальськими експедиціями.

Наприкінці XV ст., з утворенням Російської централізованої держави і ліквідації роздрібнених феодальних князівств, виникла потреба в деталізованих картах країни. Приблизно у 1600 р. (1598 р.) за вказівкою царя Івана IV було складено першу рукописну детальну карту Московської держави – «Большой Чертеж всему Московскому государству», яку протягом XVI-XVII ст. декілька разів перекреслювали і доповнювали новими даними.

Створювати карти на науковій основі стали за царювання Петра I. З перетворенням Росії у велику морську державу почалися географічні дослідження морів та річок. У 1703 р. вийшли у світ «Атлас річки Дону, Азовського, Чорного та Балтійського морів», а у 1720 р. – «Карта Каспійського моря». До 1744 р. суцільна зйомка була проведена на 40% території тогочасної Європейської Росії. У 1734 р. вийшов перший друкований «Атлас Всероссийской империи» І. К. Кирилова.

Швидкий розвиток науки, промисловості та сільського господарства зумовив потребу в тематичних картах. Створювалися карти геологічні, кліматичні, ґрунтові, економічні тощо. На карту наносилися результати досліджень,

її використовували як метод виявлення закономірностей розміщення досліджуваних об'єктів та явищ, для встановлення взаємозалежності та зв'язків явищ між собою і навколишнім середовищем.

Список використаних джерел:

1. Бездрабко В. В. До історії вивчення картографічного документа в Україні [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL: // http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/5081/2/Bezdrabko_V_V.pdf – Загол. з екрана [24.03.2014].
2. Бездрабко В. В. Сучасні історичні студіювання документа: En bloc et en détail [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL: // <http://histans.com/JournALL/journal/2009/3/13.pdf> – Загол. з екрана [24.03.2014].
3. Картографічний документ [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL: // http://pidruchniki.ws/1779052851405/dokumentoznavstvo/ikonichni_ideografichni_dokumenti – Загол. з екрана [24.03.2014].
4. Салищев К. А. Картоведение, 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 336 с.
5. Сосса Р. І. Історія картографування території України: Підручник. – К.: Либідь, 2007. – 336 с.
6. Старостін І. І., Янічков Г. В. Основи топографії і картографії. – М., 1959. – 367 с.
7. Термін «карта» [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL: // http://pidruchniki.ws/1745100151406/dokumentoznavstvo/karta_odin_vi_div_kartografichnih_dokumentiv – Загол. з екрана [24.03.2014].
8. Энциклопедия для детей. Т. 3. География. – 3-е изд., исправ./ Глав. ред. М. Д. Аксенова. – М.: Аванта+, 2001. – 704 с.

Спрінсян В.Г.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

завідувач кафедри,

Одеський національний політехнічний університет

**ДОКУМЕНТООБІГ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА
ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТА:
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ**

Документообіг – це рух документів з моменту їх створення або отримання до завершення виконання, відправлення або здачі в справу. Організація документообігу – це правила, відповідно до яких відбувається рух документів в установі.

Документаційний менеджмент є організаційною базою, на основі і за допомогою якої посадовими особами та структурними підрозділами здійснюється повсякденне управління документацією підприємства. В якості самостійних напрямків документаційного менеджменту на підприємстві та організації правомірно розглядати:

- управління обігом планової та звітної документації;
- управління обігом кадрової та організаційно-розпорядчої документації;
- управління обігом облікової та фінансової документації.

Таким чином, документаційний менеджмент включає в себе організацію документообігу, а саме: технологію особистої роботи виконавців, створення інформаційно – пошукових систем у документах організації, контроль за їх виконанням.

Основними характеристиками документообігу є маршрут руху [2, с. 189].

Яка б технологія обробки документів не використовувалася, організація документообігу менеджером повинна ґрунтуватися на певних принципах чи правилах, які забезпечують оперативне проходження документів найбільш коротким шляхом з мінімальними затратами часу. До таких принципів організації документообігу в документаційному менеджменті відносяться наступні:

- управління централізацією операцій по прийому, первинній обробці та відправленням документів;
- максимальне скорочення числа інстанцій проходження та виключення зворотних рухів документа, не обумовлених діловою необхідністю;
- маршрутизація окремих видів документів (розробка схем проходження документів) [1, с. 193];
- однократність реєстрації документів ;
- організація попереднього розгляду документів;
- винесення конкретних резолюцій, по можливості точно визначають виконавця, доручення, термін виконання;
- уникнення необґрунтованих погоджень, організація паралельного узгодження документів одночасно кількома працівниками [2];
- зниження рівня підписання документів;
- виключення або максимальне обмеження зворотних рухів документів;
- максимальна однаковість у порядку проходження і процесах обробки основних категорій документів, виходячи з того, що кожне переміщення документа має бути виправданим [1].

Дотримання цих принципів дозволяє поліпшити документаційне забезпечення апарату управління для прийняття управлінських рішень.

Документообіг у документаційному менеджменті як технологічний процес ділиться на кілька потоків, що забезпечують прямий і зворотній зв'язок в управлінні.

Документопотоки в документаційному менеджменті розрізняють за напрямком і за відношенням до управлінського об'єкту. У напрямку виділяють горизонтальні потоки, що зв'язують організації одного рівня управління, і вертикальні (висхідні та низхідні), що зв'язують організації різних рівнів, наприклад, керівний орган влади і підпорядковані йому установи та організації, центральний офіс фірми і дочірні фірми та філії.

По відношенню до управлінського об'єкту в документаційному менеджменті виділяють вхідний, вихідний і внутрішній документопотоки, які тісно взаємопов'язані між собою, оскільки інформація, подана у документах, використовується для підготовки внутрішніх та вихідних відповідей тощо.

Внутрішній документопотік в документаційному менеджменті складають документи, створювані й використовувані в самому апараті управління, що не виходять за його межі. До внутрішніх належать організаційні документи, що визначають завдання, функції організації в цілому, а також її структурних підрозділів, компетенцію, права та обов'язки посадових осіб, правила виконання окремих видів діяльності: положення, статuti, установчі договори, посадові інструкції, регламенти, правила, штатні розписи та ін.

Кожен документопотік як складова документаційного менеджменту, носить стабільний маршрут руху, який залежить від складу й змісту документів, ступеня регламентації функцій керівників і структурних підрозділів, розподілу обов'язків між керівниками й прийнятої в організації технології робота з документами.

Грунтуючись на даних, що характеризують документопотоки, менеджер-документознавець повинен розробляти найбільш доцільні, оптимальні маршрути руху документопотоків.

Документообіг як рух слід відрізнити від обсягу документообігу, який виражається загальною кількістю документів, що надійшли в організацію і створені в ній за певний період. Обсяг документообігу підраховується менеджером-документознавцем на основі даних обліку документів у експедиції чи канцелярії, тобто на ділянках первісної обробки та відправки, а також за реєстраційними формами в службі діловодства та в структурних підрозділах. Загальноприйнята методика підрахунку документообігу передбачає вираз його обсягу дробом, у чисельнику якого вказують кількість оригіналів, а в знаменнику – кількість копій. Основне правило підрахунку документів в документаційному менеджменті – однократність.

У цілому, рух вихідних документів в системі документаційному менеджменті включає наступні етапи: підготовка виконавцем проекту документа, узгодження (візування) проекту документа., доопрацювання проекту документа відповідно до зауважень, повторне візування документа, підписання документа керівником, реєстрація документа (в службі документаційного забезпечення управління або в підрозділі, якщо документ підписаний

керівником підрозділу), передача документа до служби документаційного забезпечення управління (якщо документ підписаний керівником підрозділу), надсилання документа кореспонденту й направлення копії в справу.

Таким чином, документообіг є основною складовою документаційного менеджменту, однією з його найважливіших функцій в роботі організацій та підприємств.

Список використаних джерел:

1. Іванова Т. В. Діловодство в органах державного управління та місцевого самоврядування: навчальний посібник [Електронний ресурс] / Т. В. Іванова, Л. П. Піддубна. – К.: Академія муніципального управління, 2007 – 350 с. – Режим доступу: <http://nashaucheba.ru/v19150/?cc=1&view=pdf>. – Назва з екрана.

2. Макович Г. В. Менеджмент знань: документационное обеспечение управления. [Електронний ресурс] / Г. В. Макович. – Москва: «Академия Естествознания», 2010. – Режим доступу: <http://www.monographies.ru/84>. – Назва з екрана.

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Веселова О.А.

студентка;

Макаренко В.В.

кандидат сільськогосподарських наук,

доцент кафедри землезнавства та геоморфології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕРОЗІЙНО НЕБЕЗПЕЧНІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Ерозія ґрунтів представляє собою процес, який включає руйнування, переміщення та відкладення частинок ґрунту і материнської породи різними видами енергії (води, вітру тощо). Переміщення ґрунтових частинок відбувається шляхом перекочування, стрибкоподібного руху, транспортування в підвішеному стані та ін. Залежно від природи діючих ерозійних сил виділяють: водну і вітрову (дефляція) ерозію.

Вода є найбільш серйозним фактором (агентом) ерозії. Водна ерозія виникає в результаті падіння дощу і поверхневого стоку зливових і талих вод по схилу більше $0,5-2^\circ$; вітрова (дефляція) – під дією вітру певної швидкості. Дефляція може проявлятися в будь-яких умовах рельєфу (навіть на абсолютно горизонтальних ділянках), тобто процес виникнення вітрової ерозії ґрунтів (дефляції) визначається дією повітряного потоку (вітру) на поверхню ґрунту, в результаті чого ґрунтові частинки приходять в рух.

Руйнування і перенесення ґрунту починається з деякої критичної величини швидкості вітру [1]. Дефляція спостерігається, як правило, в гостро посушливих степових і напівпустельних районах з річною кількістю опадів 200-350 мм та напруженим вітровим режимом [2].

Територія України складає 60,4 млн га, в т. ч. 33,3 млн га (55,2%) орних земель; чорноземні землі займають 21,4 млн га (35,4%). Вона включає три крупні ґрунтово – кліматичні зони: Полісся, Лісостеп і Степ (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика ґрунтово- кліматичних зон України
(за даними УРЕ, 1984; Безручка І.М., 1990 Гордієнка В.П., 1991;
Яцика А.В., 1991 та ін..)

Ґрунтово- кліматичні зони; гірські райони	Площа, <u>млн.га.</u> , %	Розораність сільськогосподарських угідь, %	Середня лісистість, %	Схилові землі (більше 1°), %	<u>Опади</u> Випаровуваність (мм/рік)	Пошкодженість ерозією (млн. га) <u>водною</u> <u>вітровою</u>
Полісся	$\frac{11,3}{19}$	67	26,5	61,2	$\frac{650-550}{400-450}$	$\frac{1}{0,5}$
Лісостеп	$\frac{20,2}{34}$	86	12,9	76,0	$\frac{650-450}{550-750}$	$\frac{4}{1}$
Степ	$\frac{24,0}{40}$	83	4,4	47,4	$\frac{450-300}{750-950}$	$\frac{6}{5}$

Бачимо, що переважає пошкодженість водною ерозією, особливо суттєва різниця у Лісостепу, де показник дорівнює 4 млн.га водної ерозії до 1 млн.га вітрової, що пояснюється найбільшим показником схилових земель (більше 1°) – 76,0% серед трьох ґрунтово – кліматичних зон. У Степу бушують

ерозійні процеси у всіх проявах відповідно й найвищі показники пошкодженості територій – 6 млн.га водної та 5 млн.га вітрової ерозій.

Українське Полісся займає північну і північно-західну частину території. Південна його межа проходить по лінії Чернівці – Житомир – Київ – Суми; переважаючи ґрунти – дерново-підзолисті легкого механічного складу (60%) і лукові дернові (20%). Південна межа Лісостепу : Кишинів – Кременчук – Полтава – Харків; ґрунти – чорноземні, суглинково механічного складу, сформовані в основному на лесах і лесоподібних суглинках, а також сірі лісові і дерново-підзолисті легкого механічного складу. Степова зона займає південну і південно-східну частину України; ґрунти – чорноземи звичайні і південні, темно-каштанові і каштанові.

Відомо, що 31% території України займають еродовані та дефлірувані землі. В умовах Полісся, Лісостепу і Степу схиліві землі (більше 1°), які є ерозійно небезпечними, займають відповідно 61,2-76,0-47,4% (в сумі 2/3) території цих регіонів.

П.С. Пастернак і М.М. Приходько [3] на території України виділяють три типи умов з різною інтенсивністю процесів водної ерозії і виносу агрохімікатів та продуктів ерозії у водні об'єкти (I – тип умов слабкої інтенсивності, II – середньої, III – високої, де еродованість території відповідно досягає 1,1-4,4%; 17,9-28,8%; 33,0-48,3%). У межах 3-х типів виділені райони, які різняться між собою ґрунтово-геологічними і кліматичними умовами, характером розподілу атмосферних опадів (табл.2.) в межах областей [4].

Таблиця 2

**Типи умов і районів за інтенсивністю ерозійних процесів
і виносу агрохімікатів і продуктів ерозії у водні об'єкти
(Пастернак П.С. і Приходько М.М., 1988)**

Номер і назва району	Площа, тис.км ²	Ероdo-ваність території, %	Глибина базисів ерозії, м	Розчленування території, км/км ²	Опади, мм	Макси-мальна інтенсивність злив, мм/хв
І. Тип умов слабкої інтенсивності (19,06 млн га; 31,6% території України)						
1. Полісько-Дніпровський	129,5	2,3	5-25	0,0-0,3	550-650	2-3
2. Мало-Подільський	15,9	1,1	5-25	0,0-0,3	550-650	1-2
3. Південно-Степовий	35,1	4,4	3-25	0,0-0,1	350-380	2-4
ІІ. Тип умов середньої інтенсивності (16,2 млн га; 26,5% території України)						
4. Придеснянський	2,2	24,7	60-80	1,5-2,5	550-600	3-4
5. Лівобережно-Лісостеповий	45,3	17,9	40-50	0,5-0,9	550-600	2-3
6. Північно-Степовий	4,2	24,0	25-50	0,3-0,6	450-500	3-4
7. Мелітопольський	6,8	22,0	50-100	0,1-0,3	450	2-4
8. Дніпровсько-Причорноморський	20,3	20,5	25-50	0,1-0,3	450	2-4
9. Придунайський	7,5	25,0	25-50	0,1-0,3	450-400	2-4

10.Подільський	31,6	21,3	25-50	0,1-0,3	540-610	3-5
11.Подільсько-Буковинський	29,7	22,3	50-100	0,3-0,6	550-670	2-4
12.Південно-Волинський	12,6	28,8	90-100	1,5-2,0	600-620	2-4
III. Тип умов високої інтенсивності (25,2 млн га; 41,7% території України)						
13.Донецький	95,0	48,3	50-100	0,6-1,0	420-570	3-5
14.Центрально-Придніпровський	70,5	42,5	20-70	0,7-3,0	460-560	2-4
15.Придніпровський	58,3	43,3	60-120	1,1-1,2	480-620	3-5

Територію України по повторюваності числа днів з пиловими бурями можна поділити на 2 зони: північно-західну і південно-східну. Приблизна лінія їх розподілу співпадає з північною межею Степу. Північно-західна зона відрізняється малим числом днів з пиловими бурями та незначною їх тривалістю; південно-східна зона характеризується підвищеною повторюваністю бур і великою їх тривалістю (табл. 3.)

Таблиця 3

**Вітроерозійне районування території України
(Бачинський І.Є., 1976)**

Ра- йон	Територія	Кількість днів з пиловими бурями в рік		Тривалість однієї пилової бури, год	
		серед- ня	найбі льша	серед- ня	найбі льша
I.	Центральні райони	10	30	5-10	90

	Херсонської і Запорізької областей				
II.	Донецька, Луганська області; південні райони Одеської, Миколаївської, Дніпропетровської областей; останні райони Херсонської і Запорізької областей;	5-9	20-30	5-10	90
III.	Київська, Чернігівська, Кіровоградська, Полтавська, Харківська області; північні райони Одеської, Миколаївської, Дніпропетровської областей	1-4	10-20	1-5	40-90
IV.	Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Житомирська, Хмельницька, Вінницька, Чернігівська, Сумська області	1	10	1	1

У межах південно-східної зони чітко виділяються 2 найбільш активні осередки, розділені Донецьким кряжем: один з центром і районі Херсон – Каховка, другий – в районі Луганська.

В межах Лісостепу і Полісся повторюваність пилових бур дещо збільшується на водорозділах рік і в безлісних районах.

Ймовірність виникнення пилових бур за сезонами в Степу: навесні – 45%, влітку – 35%, восени – 17% і взимку –

3%; в Лісостепу і Поліссі – відповідно 29, 61, 10 і 0,3%. Таким чином, для степової зони більш характерні весняні пилові бурі, а в Лісостепу і Поліссі частіше вони бувають влітку [3,4].

Отже, аналізуючи вищенаведені дані, висока інтенсивність процесів водної ерозії 33,0-48,3% зафіксовано в Донецькому, Центрально-Придніпровському та Придністровському районах. Вітрова ерозія проявляється у південно-східній зоні, характеризується підвищеною повторюваністю бур і великою їх тривалістю. У межах південно-східної зони чітко виділяються 2 найбільш активні осередки, розділені Донецьким кряжем: один з центром і районі Херсон – Каховка, другий – в районі Луганська.

Список використаних джерел:

1. Захаров П.С. Эрозия почв и меры борьбы с ней. – М.: Колос, 1978. – 176 с.
2. Почвозащитное земледелие (Под общ. Ред. А. И. Барева). – М.:Колос, 1975. – 304 с.
3. Довідник з агролісомеліорації (За ред.. П.С. Пастернака). – К.: Урожай, 1988 – 288 с.
4. Бучинський И.Е. Засухи, суховеи пыльные бури на Украине и борьба с ними. – К.: Урожай, 1970. – 236 с.

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Антіфєєва Х.О.

аспірант,

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ВИРІШЕННІ ПИТАННЯ ПОДОЛАННЯ АГРЕСІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Можна говорити про початок розвитку гендерної освіти, яке виражається в реалізації освітніх програм різних міжнародних фондів, розрахованих на широку аудиторію, а також у вступ гендерних спецкурсів для спеціалістів з вищою освітою. Однак, гендерна педагогіка, як наука, ще знаходиться на стадії становлення, що добавляє дослідженню певної *актуальності* [3].

Також, актуальність гендерної компоненти освіти посилюється тим, що безумовним імперативом сучасності є дотримання прав людини, зокрема подолання прихованої дискримінації за статевою ознакою. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграє вища освіта. Заклади вищої освіти мають високу соціальну значимість у формуванні гендерної культури молоді.

Проблема є особливо актуальною для студентства, оскільки саме в цей період відбувається його становлення життєвої позиції, закладаються основи тих якостей спеціаліста з якими він увійде в нову для нього атмосферу діяльності, як професіональну так і особистісну, і саме освіта повинна вирішити проблему витоків агресії та направлення

її в конструктивне русло. Гендерні стереотипи, що існують у суспільстві, дуже часто стають на заваді і хлопцям і дівчатам у їхній навчально – професійній діяльності та в особистому житті. Вони суттєво впливають на прагнення та самооцінку хлопців та дівчат, зумовлюють упереджену оцінку їхніх дій та здібностей.

Розробка методології проблеми агресії як філософської теорії є предметом широкого кола наукових досліджень, що спираються на праці З.Фрейда, К.Лоренца, Н. Тінбергена, Т. Флешлі, Б. Скінера та ін.

Гендерна освіта може бути визначена як просвітницька діяльність у напрямку спростування існуючих статево – гендерних стереотипів, розвитку критичного ставлення до світу та зростання свідомості. В цьому сенсі найважливішою ознакою стає орієнтація освітнього процесу на дію – соціальну зміну, метою якої є покращення умов життя «маргалізованих» суб'єктів [2].

Гендерна педагогіка не ізольована від філософсько-освітніх і культурологічних концепцій. Вона, що є відносно новою цариною в межах гендерних досліджень, розкриває сутність і завдання гендерного виховання, його вплив на особистість. Отже, вона розуміє під освітньою процедурою активне слухання, навчання критичного мислення, розвиток «зростання свідомості», артикулювання власного погляду [2, с.6].

Більшість сучасних дослідників наголошують, що у основі сучасної гендерної теорії лежить твердження, що гендерна компонента присутня у всіх соціальних процесах, а гендерний підхід передбачає наявність гендерних чинників впливу на всі аспекти людського суспільства, культури та взаємодії. Гендерна чутливість, врахування відмінностей, уповноваження через освіту, – все це веде до пере відкриття

реальності, подолання меж, що стоять на заваді усвідомлення себе як вільного незалежного суб'єкта [1].

Проблемі гендеру в науці висвітлено у трьох основних аспектах: як таку, що має місце в освіті; впровадження й реалізація гендерного підходу на різних рівнях освіти; розроблення програм із гендерної педагогіки для ВНЗ, яка може служити тією ланкою, що може подолати агресію студентської молоді.

Одним із основних засобів подолання агресивності, зокрема в гендерних стереотипах суспільства, повинна стати гендерна освіта, яка сприятиме формуванню знань і розумінню гендерних проблем сучасного суспільства та визначення основних напрямків утвердження справжнього партнерства між жінками і чоловіками.

Отже, сучасне знання про агресію, агресивну поведінку Homo educandus поки ще не створює чіткої системи можливих заходів, потрібних для того, щоб попередити або взяти під контроль агресивну поведінку людини, зокрема в освітньому просторі

Список використаних джерел:

1. Гендерний розвиток в Україні. Реалії та перспективи / За наук. Ред.. Л. С. Лобанової, Т.С. Ніколаєнко. – К., 2003. – 232 с.
2. Філософські абриси сучасної освіти: монографія / авт. кол. : І. Предборська, Г. Вишинська, В. Гайденко, Г. Гамрецька та ін. ; [за заг. ред. І. Предборської]. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 226 с.
3. Цыганкова Г.П. Психология гендерного воспитания в высшем колледже: учеб. – метод. Пособие для студентов и кураторов учебных групп / Г.П. Цыганкова . – Мн.:МГВРК, 2009. – 76 с.

Казаков М.А.

соискатель,

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт»

О ПРОБЛЕМЕ КЛАССИФИКАЦИИ ПРЕВРАЩЕННЫХ ФОРМ НАУКИ

В современном мире особо острой и актуальной остается проблема псевдонаучных форм знания. Разного рода имитации, сознательные фальсификации и другие сомнительного рода исследования существуют в научном сообществе повсеместно – начиная с отдельных ученых – и вне его (в средствах массовой информации и целых непризнанных мировым научным сообществом академиях). Причина этого на первый взгляд ясна и однозначно – это специфика отношений в капиталистическом обществе, где на первом месте всегда находится материальный достаток и глорификация. Бизнесмены от науки ищут прибыли и славы в своем роде деятельности, имитируя научные исследования, «открывая» невиданные результаты и приходя к выводам, которые не коррелируются с объективной реальностью и при этом подаются как революционные. Исходя из этого, становится очевидной проблема исследования феномена подобных «наук», их классификация, установление критерия демаркации от научного знания и критериев верификации научных теорий. И когда философы науки занимаются исследованием не конкретных псевдонаучных изысканий, а рассматривают превращенные формы научного знания как целостный феномен, возникают противоречия в связи с

большим количеством разного рода классификаций и определений этих форм.

Наиболее распространенными терминами, обозначающими превращенные формы знания являются псевдонаука, квазинаука, лженаука, антинаука и паранаука, и для каждого из терминов у разных ученых существуют свои определения и классификации. Первое определение термина «псевдонаука» (хотя сам термин встречался еще в XVII в.) можно встретить в выпуске журнала *Northern Journal of Medicine* (т. I): «Это инновация обратного рода, которая преподносит то, что было признано в качестве научной отрасли, и которая является псевдонаукой, состоящей лишь из так называемых фактов, соединённых недоразумениями вместо принципов» [6, с. 387]. В современной гносеологии псевдонауку в определяют определяют как любого рода методологию или мировоззрение, претендующие на научность, но не соблюдающие методологии и стандартов доказательств, существующих в действительной науке. Лженаука рассматривается в первую очередь как синоним термина «псевдонаука», но – как более эмоционально окрашенное определение.

Под квазинаукой в разного рода классификациях, как правило, понимают область знания, где в разной степени содержатся ложные и одновременно истинные утверждения, а также реальные факты и одновременно научные фальсификации [1; 2; 4]. В квазинауке отличают также такую черту, как неосознанное следование псевдонаучной методологии, то есть попытка получить конкретный научный результат, возможно даже не противоречащий научной картине мира, используя разного рода неадекватные научному познанию подходы и средства (как-то: религиозные

установки, мистический опыт, обыденное сознание) [2; 3]. В других случаях, квазинаука применяет научные методы к несуществующим феноменам реальности, вроде «паранормальных явлений» [1; 2]. Кроме того, квазинаучные исследования могут полностью соответствовать научному методу и иметь не противоречащий научным наблюдениям результат, но при этом – не нести никакой практической и теоретической пользы для существующего массива научного знания. Говоря проще, это – имитация науки, занятие сомнительными исследованиями, направленными на не имеющий ценности результат. В таком случае, квазинауку стоит определять как симулякр научной деятельности, который, в любом случае, в той или иной мере представляет собой превращенную форму. Некоторые исследователи включают феномен осознанной или неосознанной имитации науки и в понятие псевдонауки. В иных случаях к квазинауке относят не только современные формы псевдонаучного знания, но и «исторически сложившиеся, но не вошедшие в науку формы исследования реальности (например, астрологию, алхимию)» [8]. Хотя большинство исследователей рассматривает подобный феномен исторически сложившихся знаний как протонауку, так как отказ от, например, алхимии и астрономии представлял собой в первую очередь замещение исследований в этой области полноценными науками – астрономией и химией соответственно.

Паранаука чаще всего рассматривается как понятие сходное с квазинаукой. Например, по словам В.А. Кувакина: «Термин „паранаука“ относится к утверждениям или теориям, которые в большей или меньшей степени отклоняются от стандартов науки и содержат в себе как

существенно ошибочные, так и, возможно, истинные положения. Близость по смыслу понятий „квазинаука“ и „паранаука“ позволяет использовать их как синонимы» [7]. Паранаука предлагает решение проблем (научных или обыденных), но – путями окольными от науки, «альтернативными» ей. Чаще всего, эти пути решения основаны на обыденном смысле и озвучиваются как «нетрадиционные» или «альтернативные» подходы. Таким образом, решение проблемы в паранауке действительно может быть основано на истинных утверждениях и даже способно привести к адекватному результату, но включение метафизических и разного рода стихийно сложившихся установок в практику решения проблемы может также либо иметь негативные побочные эффекты, либо усложнять решение ненужными действиями, исключение которых никак не повлияло бы на результат негативно. Паранаука в некоторых случаях даже не претендует на научность, не пытается заместить собой науку, но подается как «альтернатива» ей.

У понятия антинауки есть два значения. В первую очередь, под ним рассматривается антисциентизм, то есть позиция враждебности к научному прогрессу и науке как таковой. В этом случае, антинаука является скорее предметом исследования в рамках социологии науки, требующим рассмотрения в аксиологическом и этическом срезе. Наиболее полное исследование антинауки как антисциентизма существует, на наш взгляд, в работе Дж. Холтона «Что такое “Антинаука”?» [5]. Помимо этого, существует также определение антинауки как феномена сходного с псевдонаукой. Например, его можно встретить в статье А. В. Севастеенко, представленной в сборнике под

редакцией Бряника: «систематизированное собрание околонуучных и ненаучных теорий, обладающих внутренней доказательностью и противоречащих официальным версиям научной деятельности» [3; с. 257]. Сопоставляя эти определения, можно обобщить антинауку как определенное претендующее на самостоятельность мировоззрение, отрицающее в той или иной мере научную истину и рационализм.

Анализируя существующие классификации, мы приходим к выводу, что определения терминов часто пересекаются, а в некоторых случаях – не охватывают полностью все аспекты псевдонаучного знания. На наш взгляд, наиболее полно их охватывает термин «псевдонаука» (и, соответственно, «лженаука»), которой мы даем авторское определение для наибольшей генерализации феномена – под псевдонаукой следует понимать превращенные формы научного знания в разного рода их проявлениях. Эти превращенные формы проявляются как сознательное или неосознанное нарушение норм и стандартов научного исследования, подтасовка или ошибочность результатов, размытие предмета исследования, его имитация или его полное отсутствие. В зависимости же от этого, превращенные формы науки могут делиться на квазинауку (которую стоит рассматривать как ее симулякр) – то есть имитацию научной деятельности с соблюдением научных норм, но – в применении к заведомо несуществующим и непознаваемым объектам; в иных случаях, результат подобных исследований не несет никакой ценности для науки и общечеловеческой практики. Собирательное понятие «антинауки» как комплекса околонуучных и псевдонаучных утверждений, по нашему мнению, неправомерно генерализирует псевдонаучные

концепции, так как наличие более распространенного значения термина антинаука («антисциентизм») вносит в исследования по философии науки своего рода концептуальную путаницу – потому, это понятие стоит рассматривать скорее как открытое противодействие науке, а не как попытки имитировать ее или создать научную теорию, не соответствующую критериям рациональности. Паранаука же скорее не соприкасается с наукой и псевдонаукой до тех пор, пока не пытается претендовать на звание научного исследования и заместить собой науку. До тех пор, пока она существует в рамках здравого смысла и ее результаты действительны, она не представляет собой проблемы для научного сообщества. В случае же, если паранаучная концепция бросает вызов науке, ее следует рассматривать как часть псевдонауки, а в случае, если результаты исследования губительны для индивидуума – и как угрозу для общества. Таким образом, псевдонаука как Целое, включает в себя Части (квазинауку, паранауку и антинауку), представляющие лишь отчасти обособленные феномены – они одновременно и попадают под обобщающее определение «псевдонаука», и обладают собственными чертами, выделяющими их из этого генерализирующего определения, но не выводящими, а лишь расширяющими характеристики.

Список использованных источников:

1. Абачиев С. К. Эволюционная теория познания. (Опыт систематического построения.) / Абачиев С. К. – Москва: УРСС, 2004. – 539 с.
2. Наука и квазинаука / [Найдыш В.М., Гнатик Е.Н., Данилов В.Н., Каравашкин А.В.]. – М.: Альфа-М, 2008. – 320 с.

3. Общие проблемы философии науки: Словарь для аспирантов и соискателей / сост. и общ. ред. Н. В. Бряник ; отв. ред. О. Н. Дьячкова. – Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2007. – 318 с.

4. Сердюков Ю.М. Альтернатива паранауке / Сердюков Ю.М. – М.: Academia, 2005. – 312 с. (Монографические исследования: философия)

5. Холтон Д. Что такое «антинаука»? / Джеральд Холтон // Вопросы философии – 1992 – №2 – С. 26-58.

6. Wood, A., 1844. Last of gross popular delusions – quackery in diseases. The Northern Journal of Medicine, Vol.I, 428.

7. Валерий Кувакин, член Комиссии РАН по борьбе с лженаукой и фальсификацией научных исследований / Интернет-конференция [Электронный источник]. – Режим доступа: <http://lenta.ru/conf/kuvakin/>

8. Петров В. Наука и квазинаука с методологической точки зрения / [Электронный источник]. – Режим доступа: <http://www.atheism.ru/old/PetAth1.html>

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Кузнєцова

Контактна інформація організаційного комітету:
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 20.05.2014. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 7,21. Тираж 100. Замовлення № 0514-57.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 399 580
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.